

KECSKÉS D. GUSZTÁV

Humanitárius segítségnyújtás globális méreteiben*

A Vöröskereszt Társaságok Ligája és az 1956-os magyar menekültek

Az 1956-os forradalom leverését követő magyar menekülthulám, illetve a befogadásukra szervezett nemzetközi segélyakció a magyar és az egyetemes migrációtörténet kiemelkedő fejezete. Az európai viszonylatban is jelentős, mintegy 200 000 fős menekülttömeg ellátása, a befogadási országokba szállítása és letelepítése a nemzetközi menekültsegélyezés különleges sikere, amelyben az ENSZ családintézményei mellett számos nem kormányzati szervezet, így a Nemzetközi Vöröskereszt mozgalom jelentős szerepet játszott. Az ekkoriban több mint százmillió embert egyesítő Vöröskereszt Társaságok Ligája (League of Red Cross Societies) számos nemzeti Vöröskereszt társaság munkáját összefogva és az ENSZ Menekültügyi Főbiztossal, valamint az osztrák kormányzattal együttműködve felelősséget vállalt több tízezer magyar menekülttáborokban való elhelyezéséért és ellátásáért, majd továbbutazásának és új hazájába telepítésének elősegítéséért. A mai világunk legnagyobb humanitárius hálózatával rendelkező szervezet éppen az 1950-es évek második felétől, a magyar menekültválság tanulságait is levonva vált valóban globális nemzetközi intézménnyé.

* A tanulmány a *Magyarország és az ENSZ, 1945–1990* című OTKA-pályázat (azonosító: 68767) keretében készült. A külföldi kutatásokat az OTKA, a Swiss National Science Foundation (SNSF) és az ILO Century Project ösztöndíjjal támogatta. Hálásan köszönöm Grant Mitchell úrnak, a Vöröskereszt és Vörös Félhold Társaságok Nemzetközi Szövetsége Könyvtára és Levéltára vezetőjének a nagyon hasznos segítséget.

E tanulmány – az 1956-os magyar menekültsegélyezés teljes nemzetközi hátterét feltáró kutatás részeként – bemutatja a Vöröskereszt Társaságok Ligájának a magyar menekültek érdekében végzett tevékenységét, az ezzel kapcsolatos döntéshozatalt, az intézmény vezetői által az elvégzett feladatokból levont tanulságokat és az ügy jelentőségét a szervezet történetére nézve. A sokoldalú és bőséges forrásanyag lehetővé teszi az egyik első nemzetközi humanitárius akció részletes és árnyalt bemutatását.

Az előzmények

1957-ben a Vöröskereszt megalapításának centenáriuma készült. A szervezetnek az 1956-os magyar menekültválság megoldásában való aktív és hatékony részvételéhez szükséges intézményrendszere és jártasságai sok évtizedes szerves fejlődés eredményeként alakultak ki.

A Jean Henri Dunant svájci üzletember kezdeményezésére 1863-ban összehívott alapító konferencia nyomán a genfi központú Nemzetközi Bizottság központi összekötő testületként működött, amely információkkal látta el az egyre növekvő számú nemzeti Vöröskereszt társaságot, jóváhagyta azok megalakulását és időről időre nemzetközi konferenciákat hívott össze. Ezek a tanácskozások foglalkoztak a háborúk áldozatainak védelmével és azok megsegítésével, és a béke idején végzendő vöröskeresztes munkával, így a természeti katasztrófák és a járványok idején szervezendő segítségnyújtással, valamint a szükség esetén mozgósítható ápolószemélyzet képzésével. Az államok nagy része elfogadta a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságát mint semleges összekötő testületet, háború esetére pedig mint semleges közvetítőt, amely védelmet és segítséget nyújt a háború áldozatainak.¹ Az első világháború a Vöröskereszt tevékeny-

¹ Hans HAUG: *Humanity for all. The International Red Cross and Red Crescent Movement*. Haupt, Bern–Stuttgart–Vienna, 1993. 421–422. Lásd még: Véronique HAROUEL: *Histoire de la Croix-Rouge* (Que sais-je?) [A Vöröskereszt története (Mit tudok róla? sorozat)]. Presse Universitaire de France, Paris, 1999.

ségének látványos kibővülését hozta, különösen a hadifoglyok megsegítése terén.²

A hosszú harc lezárulását követően, a tartós béke reményében jött létre 1919-ben Párizsban a Vöröskereszt Társaságok Ligája, amely célul tűzte ki a nemzeti vöröskeresztes társaságok szorosabb együttműködését és a humanitárius tevékenység erősítését a béke idején. A politikai, faji vagy vallási kötődésektől független új intézmény és a Nemzetközi Bizottság közötti hatásköri konfliktus csak 1928-ra került nyugvópont-ra, amikor a Vöröskereszt Nemzetközi Konferenciája Hágában elfogadta a mozgalom új alapszabályát. E dokumentum máig ható érvénnyel meghatározta a „Nemzetközi Vöröskereszt”-nek nevezett mozgalom három fő elemének, vagyis a nemzeti Vöröskereszt társaságoknak, a Nemzetközi Bizottságnak és a Ligának a szerepét és egymáshoz való viszonyát. Eszerint a kooptáció alapján kizárólag svájci állampolgárokból választott Nemzetközi Bizottság továbbra is végzi hagyományos feladatait: örökdió a Vöröskereszt humanitárius elvei felett, elismeri a nemzeti Vöröskereszt társaságokat, és egészségügyi személyzet képzésével, valamint kiadványokkal támogatja azokat. Továbbá semleges közvetítőként segítséget nyújt nemzetközi háborúk és polgárháborúk esetén. A Liga pedig, mint a Vöröskereszt társaságok szövetsége, előmozdítja azok közös munkáját különösen béke idején, és képviseli érdekeiket a nemzetközi szinten. Az alapszabály előírja a két szervezet szoros együttműködését, főként jelentős katasztrófák esetére. Az 1951-ben aláírt átfogó egyezmény tovább erősítette az intézmények közti kapcsolatot, kiemelve az 1939-től Genfben működő Liga segélyakciókat koordináló szerepét.³

5–35. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának korai történetéről: Pierre BOISSIER: *From Solferino to Tushima. History of the International Committee of the Red Cross*. I. Henry Dunant Institute, Geneva, 1985.

² Véronique HAROUEL: I. m. 36–50.

³ Hans HAUG: I. m. 423–426. A Vöröskereszt mozgalomról a két világháború között lásd Véronique HAROUEL: I. m. 51–73. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának 1914 és 1945 közti történetéről lásd André DURAND: *From Sarajevo to Hiroshima. History of the International Committee of the Red Cross*. II. Henry Dunant Institute, Geneva, 1984.

A nemzetközi politikának a második világháborút követő években megfigyelhető új jelenségei erőteljesen hatottak a Vöröskereszt Társaságok Ligájának működési feltételeire. A szovjet blokk és a nyugati tömb államainak hidegháborús szembenállása a szervezet egyeztető fórumain, így a Végrehajtó Bizottság és a Kormányzó Tanács ülésein is megjelent.⁴ A gyarat rendszer felbomlása nyomán nagy számban létrejövő afrikai és ázsiai országokban pedig új nemzeti Vöröskereszt társaságok alakultak, amelyek támogatására és integrálására a szövetség jelentős figyelmet szentelt.⁵ Az 1945-től működő Egyesült Nemzetek Szervezete és annak intézményei, így az 1951-ben létrehozott Menekültügyi Főbiztosság (Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR) a Liga humanitárius akcióinak kulcsfontosságú partnereivé váltak.⁶

A Liga Kormányzó Tanácsa 1954 májusában határozatban rögzítette a természeti katasztrófák esetén nyújtandó segélyezés nyolc alapelvét, amelyeket a magyar menekültválság kezelése során is megfigyelhetünk majd. Ezek szerint 1. az ilyen válsághelyzetekben adandó segítség a nemzeti Vöröskereszt társaságok legfontosabb feladatai közé tartozik, amire szükséges előre készülniük. 2. Képesnek kell lenniük saját országukban a nemzetközi segélyakció céljaira szánt adományok központi beszedésére és továbbítására a Vöröskereszt csatornáin keresztül. 3. A katasztrófa sújtotta ország Vöröskereszt társaságának segélykérését a Ligához kell benyújtania. 4. A Vöröskereszt elsődleges célja a sürgősségi segélyezés. 5. A vöröskeresztes segélyszállítmányokat ne terheljék levonások. A feleslegben maradt ellátmányok csak az adományozó Vöröskereszt társaságok beleegyezésével használhatók fel más segélyezési célra. 6. A Vöröskereszt emblémája alatt szállított nem vöröskereszt-

⁴ Daphne A. REID–Patrick F. GILBO: *Beyond conflict. The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 1919–1994*. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva, 1997. 159., 161–162.

⁵ Uo. 179–181., 192., 194.

⁶ Uo. 147., 155., 160.; Henry W. DUNNING: *Elements for the History of the League of Red Cross Societies*. League of Red Cross Societies, Geneva, 1969. 58–59., 67.

tes eredetű segélyeket a Vöröskereszt elvei szerint osszák szét. 7. Az ifjúsági vöröskeresztes szervezetek segélyezési tevékenysége a nemzeti Vöröskereszt társaságokon keresztül menjen végbe. 8. Nemzetközi mértékű katasztrófa esetén, miután az érintett ország Vöröskereszt társasága segítséget kér, a Liga küldötte a helyszínre utazik a helyzet tanulmányozására, és a Liga Titkársága képviselőjében kapcsolatba lép az illetékes hatóságokkal. A Liga Titkársága közvetítő és központi szervező szerepet játszik.⁷

A természeti katasztrófák – földrengések, vulkánkitörések, árvizek – áldozatainak megsegítésén kívül a Liga tevékenységének meghatározó területe az 1945-ben kezdődött több mint egy évtizedre a menekültválságok kezelésében való segítségnyújtás lett. A hidegháborús konfrontációval és a gyarmati rendszer felszámolásával egyaránt összefüggő nemzetközi konfliktusok hatalmas hontalan- és menekülttömegeket eredményeztek. Problémáik megoldását elősegítette, hogy a Liga kinyilvánítottan pártatlan intézményként nem tett megkülönböztetést a menekültek között nemzetiség, faj, vallás vagy politikai meggyőződés alapján. Fontosnak tartotta kihangsúlyozni, hogy akciói időben behatárolt jellegűek: vagyis nem tekintette feladatának, hogy végső megoldásokat keressen politikai vagy gazdasági problémákra. A Vöröskereszt Társaságok Ligája a sürgősségi segélyhelyzetek megoldásában vállalt aktív szerepet. 1949–1950-ben az ENSZ felkérésére a palesztin menekültek ellátását végezte Libanonban, Szíriában és Irakban.⁸ Ez volt az első akció a szervezet történetében, amikor az műveleti ügynökségként a segélyezés helyszínén is megjelent.⁹ A Liga továbbá részt vett az India és Pakisztán 1948-as kettéválása, a kínai polgárháború 1949-es lezárulása és Franciaország indokínai háborújának 1954-es befejeződése nyomán kialakult me-

⁷ Archives of the International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (Genf, a továbbiakban IFRC Archives) League of Red Cross Societies, Resolutions adopted by the XXIII Session of the Board of Governors of the League of Red Cross Societies, Oslo, May 24–29, 1954. Resolution No. 10. Red Cross Disaster Relief (1954. május 24–29.).

⁸ Daphne A. REID–Patrick F. GILBO: I. m. 155–158.

⁹ Henry W. DUNNING: I. m. 67–68.

nekültválságok kezelésében,¹⁰ és a koreai háború (1950–1953) következményeinek enyhítésében is.¹¹ A Kelet-Németországból a Németországi Szövetségi Köztársaság területére menekülők ellátása érdekében 1953-tól szintén fellépett.¹² Mindazonáltal a Vöröskereszt Társaságok Ligája legnagyobb visszhangot kiváltó menekültsegélyezési vállalkozása 1956. november 4. után kezdődött, amikor a magyar forradalom vérbefojtását követően – ebben a korabeli publikált nyugati és az 1989-ig titkosan kezelt magyar statisztikák is megegyeznek mintegy 200 000 ember hagyta el az ország területét, amiből 1957 nyaráig, élve a Kádár-kormány által meghirdetett amnesztiával, több mint 11 000-en hazatértek.¹³ A magyar menekültválság megoldása a nemzetközi humanitárius segítségnyújtás kiemelkedő projektje volt. Ezek az új menekültek sokkal jobb bánásmódban részesültek, mint a korábbi magyar emigránsok¹⁴ vagy a többi korabeli európai menekült. Néhány elszigetelt negatív példát leszámítva, az 1956–1957-es magyar menekülttömeg integrálása a nyugati társadalmakba nagyon eredményes akciónak tekinthető!¹⁵

A tanulmány a továbbiakban azt vizsgálja meg, hogyan vette ki részét e példaszerű nemzetközi együttműködésből a Vöröskereszt Társaságok Ligája.

¹⁰ Daphne A. REID–Patrick F. GILBO: I. m. 158–159., 162.

¹¹ Damien PERSONNAZ–Toril UTHEIM: *The League of Red Cross and Red Crescent Societies*. League of Red Cross and Red Crescent Societies, Genève, 1989. 13.; Daphne A. REID–Patrick F. GILBO: I. m. 162.

¹² Uo. 163.

¹³ KSH-jelentés az 1956-os disszidálásokról. Az illegálisan külföldre távozott személyek főbb adatai, 1956. október 23. – 1957. április 30. *Regio*, 1991/4. 174–211. (Különlenyomat is az 1956-os Intézet kiadásában. Budapest, 1992). Egy osztrák belügyminisztériumi jelentés szerint 1957. április 6-ig 174 704 magyar menekült érkezett Ausztriába; a jugoszláv belügyminisztérium pedig úgy tudta, hogy 1957. május 26-ig 19 181 magyar menekült lépte át Jugoszlávia határát. Az 1961-ig Magyarországra visszatértek számát a magyar hatóságok 40 000-re teszik („A pontos szám megállapíthatatlan, mivel az ellenforradalom utáni néhány hónapban a hazatérésekről nyilvántartás nem készült.”). Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára: M-KS 288. f. 5/232. ó. e.

¹⁴ BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza, 1945–1985*. I. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989. 408–409.

¹⁵ A magyar menekültek sikeres nyugati befogadásának egyes tényezőiről lásd KECSKÉS D. Gusztáv: Egy humanitárius csoda anatómiája – az 1956-os magyar menekültek nyugati befogadása. *Külgügyi Szemle*, 2010/4. 158–168.

A globális partner

A Vöröskereszt Társaságok Ligája, tagszervezeteivel együtt, a magyar menekültek érdekében szervezett nemzetközi humanitárius akció minden fázisában és szinte valamennyi helyszínén aktívan jelen volt: döntő mértékben hozzájárult a menekültek ellátásához az elsődleges befogadás államaiban, Ausztriában és Jugoszláviában; gondoskodott szükségseikről elszállításuk során; és támogatta letelepedésüket a végleges befogadás államaiban is.

Ausztria¹⁶

A forradalom kitörése után, 1956 októberének utolsó hetében a Nemzetközi Bizottság elnöke, Léopold Boissier és a Liga Kormányzó Tanácsának elnöke, Emil Sandström Genfben megállapodtak, hogy a Nemzetközi Bizottság mint semleges közvetítő szervezet fogja vezetni a Nemzetközi Vöröskereszt magyarországi segélyezését, amit a Liga és a nemzeti Vöröskereszt társaságok támogatnak majd. Azt tervezték, hogy a két szervezet közös központot hoz létre Bécsben, valamint egy raktárat, amelyben a Magyarországra szánt adományokat gyűjtenék: a Liga végezné a raktározást, azzal a céllal, hogy a segélyellátmányokat a Bizottság budapesti raktárába küldik. Az első segélyfelhívást október 27-én a Magyar Vöröskereszt segélykérelmére alapozva a Bizottság adta ki a Ligával együttműködve. A forradalom november 4-én kezdődő leverését követően tömegesen jelentek meg magyar menekültek Ausztriában. A Bizottság és a Liga képviselőinek tárgyalásai során a segélyezés hatékonysága érdekében elhatározták, hogy kettéválasztják a feladatokat: a Bizottság lett felelős a Magyarországon belüli segélyezésért,¹⁷

¹⁶ Az 1956-os magyar menekültek ausztriai befogadásáról lásd CSERESNYÉS Ferenc: A nemzetközi menekültjog alkalmazása: Ausztria és az '56-os menekültek. *Múltunk*, 2007/1. 169–186.; MURBER Ibolya: Az 1956-os magyar menekültek Ausztriában: menekültlét és integráció. *Múltunk*, 2016/3. 123–159.

¹⁷ A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága Magyarországon folytatott segélymunkájáról lásd Isabelle VONÈCHE CARDIA: *Magyar október vörös zászló és vörös kereszt között. A Nemzetközi Vöröskereszt Magyarországon 1956-ban*. Sociotipo, Budapest, 1998.

míg a Liga a magyar menekültek ausztriai megsegítéséért. A két szervezet közös központja és raktára viszont megmaradt.

1956. november elején tizennégy ország – Belgium, Kanada, Dánia, Finnország, Franciaország, az NSZK, Nagy-Britannia, Liechtenstein, Olaszország, Hollandia, Norvégia, Portugália, Svédország és Svájc – Vöröskereszt társaságának volt képviselője Bécsben. E küldöttek tevékenységének összehangolása érdekében a Liga Henrik Beert, a Svéd Vöröskereszt Társaság főtitkárát főképviselőjének nevezte ki.¹⁸ 1956. november közepére már mintegy 5 millió dollár értékű segélyellátmány halmozódott fel a Vöröskereszt bécsi raktárában. Mivel a magyarországi segélytevékenység még nem kezdődhetett meg, a szállítmány egy részét a magyar menekültek ellátására irányították.¹⁹

Az Ausztriában lévő magyar menekültek számának gyors növekedését látva 1956. november 27-én a Bizottságnak és a Ligának a feladatfelosztásra vonatkozó korábbi megállapodását felülvizsgálták, és elhatározták, hogy a Bizottság ezután a Magyarországra küldendő segélyek célba juttatásán és szétosztásán kívül a Bécsben erre a célra halmozódó segélyek adminisztrálását is biztosítani fogja. Míg a Liga az Ausztriában lévő magyar menekülteknek szánt segélyek nyilvántartását végzi. Eldöntötték továbbá, hogy a nem címkézett adományokat közös megegyezéssel a szükségletek szerint osztják fel a két szervezet tevékenységi területe között.²⁰ A Liga azonban úgy ítélte meg, hogy számos, kifejezetten a Ligának szánt küldemény a Bizottsághoz lett irányítva. Ezért 1957. január elején újra tárgyalások zajlottak a két szervezet között, és január 9-től felállítottak egy kétfős koordinációs irodát. Az döntött a nem

¹⁸ IFRC Archives A 0789, 3 Ex Comm – 15–17 April 1957 (Hung. ref.) – 1957. League of Red Cross Societies [LRCS], 76th Session of the Executive Committee, Geneva, 15–17 April 1957. Item 5 of the Provisional Agenda. League operation in behalf of Hungarian refugees, P. 7025 (1957. április 6.).

¹⁹ Uo.

²⁰ Service des archives de la Croix-Rouge française [Francia Vöröskereszt Levéltári Szolgálat] (Párizs, a továbbiakban SACRF) 3 O 64 – Hongrie, insurrection, octobre 1956, octobre 1956 – août 1957. Action de secours en faveur des Hongrois, Réunion des sociétés nationales de la Croix-Rouge, du Comité international de la Croix-Rouge et de la Ligue des sociétés de la Croix-Rouge, Genève, Compte rendu des séances (1957. április 16.).

pontosan címzett segélyküldemények sorsáról a két szervezet szükségének figyelembe vételével.²¹

A Vöröskereszt Társaságok Ligájának a magyar menekültek érdekében Ausztriában végzett segélytevékenysége – szoros összefüggésben a menekülttömegek mozgásával, vagyis az érkezők és a továbbutazók létszámának alakulásával – három időszakra osztható: a válságkezelés, a hosszabb távra való berendezkedés és a lezárás szakaszára. A Liga felelősségvállalásának alakulása az osztrák kormánnyal és az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságával kötött szerződése alapján világosan nyomon követhető.

Az 1956. novembertől 1957. januárig tartó periódust a menekültek hatalmas tömegű beáramlása jellemzi, amellyel az elszállítás csak részben tudott lépést tartani. November 5-én az Osztrák Vöröskereszt beleegyezett, hogy elsősegélynyújtó pontokat létesít az osztrák–magyar határ mentén Burgenlandban, és az osztrák belügyminisztériummal együttműködve keresőszolgálatot szervez.²² Az érkező magyar menekültek már a határnál kapcsolatba kerültek az Osztrák Vöröskereszt helyi képviselőivel. Az osztrák rendőrök rövid regisztráció után az ő gondjaikra bízták a menekülteket. A segélymunkások meleg itallal és szendvicsekkel kínálták őket, és orvosi vizsgálatot tartottak számukra.²³ November 7-én az osztrák kormány kérésére a Liga felelősséget vállalt 10 000 újonnan érkezett magyar menekült alapvető szükségleteinek ellátására 30 napra.

²¹ SACRF 3 O 64 – Hongrie, insurrection, octobre 1956, octobre 1956 – août 1957. Note of P. J. Brouwer, Coordination Office, Installed Jan. 9th – June 15th 1957. (1957. július 20.).

²² *Hungarian Refugee Relief*. Report on the relief measures for Hungarian refugees undertaken by the League and member National Societies in Austria, Yugoslavia and countries of transit and resettlement, October 1956 – September 1957. League of Red Cross Societies, Geneva, 1957. 16. A Liga segélytevékenységének bemutatásánál támaszkodtam e dokumentum tartalmi vázlatára.

²³ Archives of the International Committee of the Red Cross (Genf, a továbbiakban ICRC Archives): B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche au 31 décembre 1956, P.6885/mle/31.1.57. Az ausztriai befogadás első heteinek drámai nehézségeiről: Menekült-dráma és szolidaritás. Az ENSZ menekültügyi főbiztosának helyettese az 1956-os magyar menekültválság első heteiről. Közli KECSKÉS D. Gusztáv. *Múltunk*, 2015/4. 190–214.

Az osztrák kormány ebben az időben három nagy tábort nyitott (Traiskirchen, Judenau és Graz), amelyeket külföldi vöröskeresztes személyzetnek adott át.²⁴ November 15-én az osztrák kormány sürgős kéréssel a Ligához fordult, hogy duplázza meg vállalását, és gondoskodjon 20 000 menekültől 60 napig. A szervezet beleegyezett, hogy biztosítja e menekültek ételmezését, ruházatát, orvosi szükségleteinek ellátását, és javítja a táborok felszereltségét ágyakkal, takarókkal, tábori konyhakkal és evőeszközökkel. Ekkoriban mintegy 25 000 magyar menekült volt Ausztriában,²⁵ ami a magyar menekültek akkori létszámának negyötöd részét tette ki.²⁶ A több tízezer újabb menekült érkezésére tekintettel november 29-én terjesztették ki a Liga felelősségvállalását. A segélyszervezet és az osztrák kormány újabb egyezménye értelmében az előbbi vállalta 10 tábor, 20 000 menekült ellátásához szükséges segély és megfelelő személyzet biztosítását december 15-étől, valamint 5000 fő befogadására alkalmas újabb négy tábor fenntartását 1957. január 1-jétől. Néhány nappal később a Menekültügyi Főbiztosság (UNHCR) arra kérte a Ligát, hogy az ENSZ költségére vállaljon újabb 10 000 menekültet 10 újabb táborban szintén 1957. január 1-jétől.²⁷ A táborokat általában korábban más célokat szolgáló épületekből, így laktanyákból, fegyverraktárakból, iskolákból és kórházakból alakították ki.²⁸ 1956. december 12-én az osztrák kormány, a Liga és az UNHCR aláírta az újabb bővítést magában foglaló szerződést (összesen 35 000 menekült, 24 táborban), amelynek hatálya 1957. február végéig tartott. Az osztrák belügyminisztérium továbbra is felelősséget vállalt a tábori épületek kiválasztásáért, felszereléséért, fenntartásáért és higiénijáért, a közüzemi szolgáltatásokért, a rendőri és

²⁴ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 16.

²⁵ Uo.

²⁶ IFRC Archives A 0789, 3 Ex Comm – 15–17 April 1957 (Hung. ref.) – 1957. League of Red Cross Societies [LRCS], 76th Session of the Executive Committee, Geneva, 15–17 April 1957. Item 5 of the Provisional Agenda. League operation in behalf of Hungarian refugees, P. 7025 (1957. április 6.).

²⁷ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 16.

²⁸ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche au 31 décembre 1956, P.6885/mle/31.1.57.

biztonsági szolgálatért és a kórházi kezelést igénylő menekültek egészségügyi ellátásáért. A Liga vállalta az élelmiszer (napi 2400 kalória), a ruházat, valamint az orvosi és ápolási szolgálat biztosítását.²⁹ A Menekültügyi Főbiztosság 413 000 dollár adományt tett, ami 0,7 dollár napi költséggel számolva 10 000 menekült ellátását tette lehetővé két hónapra.³⁰

1957. februártól június 30-ig számítható a Vöröskereszt Társaságok Ligája ausztriai tevékenységének második időszaka, amelyet a hosszabb távra való berendezkedés jellemzett. A menekültek létszámának stabilizálódását az okozta, hogy egyrészt az osztrák–magyar határ szoros lezárása következtében jelentősen csökkent az Ausztriába belépő menekülő magyarok száma, másrészt – amint azt a Liga is érzékelte – 1957. januárban lelassult a menekültek elszállítása Ausztriából, mivel számos befogadó ország elérte a maga által meghatározott menekültlétszámot.³¹ 1957. február 28-án került sor a Liga, az UNHCR és az osztrák kormány közötti újabb megállapodás megkötésére, amely az 1957. március 1-jétől június 30-ig tartó időszakra vonatkozott. Ennek értelmében a Liga 1957. március–áprilisban újabb 9 tábort vállalt, így 44-re emelkedett a Liga által üzemeltetett táborok száma (ebből 41 az 500 fős vagy annál nagyobb befogadóképességű tábor), amely összesen 50 000 fő elszállásolására volt alkalmas. 1957. február elején érte el a Liga által egy időben ellátott menekültek létszáma a maximális szintet: 34 táborban 35 000 főről gondoskodtak.³² Az új szerződés a tapasztalatok fényében több pontosítást tett az előző megállapodásokhoz képest: így le lett fektetve, hogy az osztrák kormány felelős minden táborhelyiség fűtéséért, vagyis nem

²⁹ AUNOG Agreement on assistance to Hungarian refugees in Austria [between the Federal Ministry for the Interior on the one hand, and the UNHCR and the Ligue of Red Cross Societies on the other hand] (1956. december 12.). G. I. 30/2 (Situation in Hungary, Relief measures, Refugees), Jacket n° 1 (29 October – 14 December 1956).

³⁰ IFRC Archives Agreement between the League of Red Cross Societies and the UNHCR to aid for Hungarian refugees, Geneva (1956. december 10.).

³¹ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, janvier 1957 (1957. január 31.).

³² *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 19–20.

csupán a konyhákért és az alvóhelyiségekért, hanem a raktárakért, irodákért és szabadidős helyekért is, továbbá minden szakorvosi ellátásért, a fogorvosi és a szemészeti kezelést is beleértve.³³ A „jóléti szolgáltatások” kérdését szintén részletesebben kifejtették. A Liga magára vállalta a szabadidős tevékenységek szervezését is. A korábbi szerződésekben ezt a kérdést nem szabályozták, mert az osztrák kormány számára az volt a prioritás, hogy a menekültek mielőbb továbbmenjenek.³⁴

Az 1957. július 1-jétől szeptember 30-ig tartó harmadik szakasz már főként a Liga ausztriai segélytevékenységének lezárásáról szólt. A június végén aláírt szerződés alapján a Liga átadta a felelős szervezet („operating agency”) státust az Osztrák Vöröskereszt Társaságnak, amelyet azonban pénzzel, ellátmánnyal, valamint szükség esetén a nemzeti Vöröskereszt társaságoktól a Liga kérésére küldendő személyzettel továbbra is támogatott.³⁵ Az osztrák szervezet képviselői ugyanis a tárgyalások során az utóbbit is nagy nyomattal kérték, hangsúlyozván, hogy nincs elegendő személyzetük a táborok igazgatásához.³⁶ 1959 őszén az Osztrák Vöröskereszt több nemzeti társaság anyagi és személyzeti támogatásával végső erőfeszítést tett a még táborokban lakó, ekkor már csekély számú, magyar menekült problémájának végleges rendezésére, emigrációjuk vagy az osztrák gazdaságba való beilleszkedésük elősegítésére.

³³ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, février 1957 (1957. február 28.).

³⁴ Uo. – E célt szolgálta az első hónapokban a táborok tervezett túlszűfölése is. Eszerint 2,5 m² területet terveztek egy személy ágyának és 1,3 m²-t a felső ágyaknak, harminc személyre számoltak egy vécét... Lásd erről: ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, janvier 1957 (1957. január 31.).

³⁵ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 22.

³⁶ SACRF 3 O 64 – Hongrie, insurrection, octobre 1956, octobre 1956 – août 1957. Action de secours en faveur des Hongrois, Réunion des sociétés nationales de la Croix-Rouge, du Comité international de la Croix-Rouge et de la Ligue des sociétés de la Croix-Rouge, Genève, Compte rendu des séances (1957. április 16.).

Igyekeztek felkészíteni őket a helyi közösségekben adódó munkaalkalmak betöltésére.³⁷

A Vöröskereszt Társaságok Ligája ausztriai szerepvállalásának mértékére vonatkozó döntések erőteljes külső ösztönzések és a szervezet saját szempontrendszerének érvényesítésére irányuló törekvések eredőjeként születtek. A Liga tevékenységét irányító testületekre, így a genfi központú Titkárságra és a Végrehajtó Bizottságra ugyanis érezhető nyomás nehezedett felelősségvállalásának növelése és fenntartása érdekében főként az osztrák és az amerikai kormány, valamint az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága részéről.

Az osztrák kormány a segélyezés első hónapjaiban szerzett pozitív tapasztalatai alapján nagyra értékelte a Liga és az egyes nemzeti Vöröskereszt társaságok munkáját, ezért újabb és újabb táborokat kívánt a Liga igazgatása alá helyezni.³⁸ 1957 márciusában az Osztrák Vöröskereszt Társaság Ausztria terheinek könnyítése érdekében a Liga Végrehajtó Bizottságának 76. üléséhez fordult. Kérte, hogy amennyiben június 30-tól az osztrák társaságot kinevezik a Liga helyett felelős szervezetnek, ezzel egyidejűleg kérjék fel a nemzeti Vöröskereszt társaságokat, hogy biztosítsák az osztrák testvérszervezetnek mindazt az anyagi és pénzügyi segítséget, valamint személyzetet, amelyre szüksége van feladatának teljesítéséhez. Azt is kérelmezték, hogy a Liga bécsi központjában lévő tapasztalt vezetői csoport továbbra is maradjon.³⁹ 1957. április 16-án pedig az osztrák kormány genfi ENSZ-missziója küldött levelet a Liga Végrehajtó Bizottságához, hogy az felhívja a nemzeti Vöröskereszt társa-

³⁷ IFRC Archives A0801/3 Board of Governors, September 25 to October 1, 1959, Athens, 25th meeting. XXVth Session of the Board of Governors, Athens, 21 September – 1 October 1959. Report of the Executive Committee to the Board of Governors on the League's activities since the previous session of the Board (1959. szeptember 21. – október 1.).

³⁸ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, janvier 1957 (1957. január 31.).

³⁹ IFRC Archives A 0789/3. Letter from Dr. Hans Lauda, president of the Austrian Red Cross to the 76th Session of the League of Red Cross Societies Executive Committee, Request by the Austrian Red Cross Society, P.7064/glo (1957. március).

ságokat „értékes tevékenységük” folytatására az ausztriai menekülttáborokban.⁴⁰ A washingtoni kormányzat szintén a Liga felelősségvállalását és közreműködését kívánta, és ehhez biztosítani szándékozott a szükséges anyagi eszközöket is.⁴¹ 1957 márciusában az amerikai külügyminisztériumban tárgyalásokat folytattak Alfred Gruentherrel, az Amerikai Vöröskereszt Társaság elnökével a Liga ausztriai tevékenységének esetleges meghosszabbításáról 1957. június 30. utánra is. Abban állapodtak meg, hogy marad a június 30-i határidő, de április közepén újra megvizsgálják a kérdést.⁴² Az amerikai illetékesek a meghosszabbítás melletti érvként hozták fel, hogy ha csökken a Liga által fenntartott táborokra jellemző magas színvonal, az kaotikus helyzethez vezethet.⁴³

Az ENSZ 1956. decemberben megválasztott menekültügyi főbiztosa, August Rudolf Lindt 1957. január 18-án levelet írt Bonabes de Rougénak, a Liga főtitkárának. Ebben kifejezte hivatala teljes elkötelezettségét, hogy „minden lehetséges esz-

⁴⁰ IFRC Archives A 0789/3. Communication from the Permanent Delegation of Austria accredited to the European Office of the United Nations to B. de Rougé, Secretary General, League of Red Cross Societies, P.7072/glo (1957. április 16.).

⁴¹ National Archives and Records Administration (Washington, a továbbiakban NARA, „National Archives at College Park, College Park, MD.”) RG 469 Records of the US Foreign Assistance Agencies, 1948–1961, Office of the Director. Subject Files Relating Primarily to Hungarian Refugees, 1956–1961. Hungarian Refugee Relief Program Excess Property to Loose-Unfiled Papers, box 2, ARC ID 3000028, Entry P 216. International Cooperation Administration, Incoming cablegram from Llewellyn E. Thompson, US ambassador in Vienna, subject: Hungarian refugees in Austria, n° TOICA 189, confidential (1956. december 27.).

⁴² NARA RG 469 Records of the US Foreign Assistance Agencies, 1948–1961, Office of the Director. Subject Files Relating Primarily to Hungarian Refugees, 1956–1961. Hungarian Refugee Relief Program Excess Property to Loose-Unfiled Papers, box 2, ARC ID 3000028, Entry P 216. Department of State, Outgoing telegram to US Embassy in Vienna, n° 4077, official use only (1957. március 8.).

⁴³ NARA RG 469 Records of the US Foreign Assistance Agencies, 1948–1961, Office of the Director. Subject Files Relating Primarily to Hungarian Refugees, 1956–1961. Hungarian Refugee Relief Program Excess Property to Loose-Unfiled Papers, box 2, ARC ID 3000028, Entry P 216. Department of State, Memorandum of Conversation, official use only (1957. március ? [a dátum olvashatatlan]).

közzel” támogatja a szervezet ausztriai missziójának kiterjesztését legalább 1957. június 30-ig. Ennek érdekében kérte az ENSZ Menekült Alap (United Nations Refugee Fund, UNREF) Végrehajtó Bizottságát, hogy hagyja jóvá javaslatát, mely szerint az UNHCR-hez ezután befolyó minden hozzájárulást erre a célra fordítsanak.⁴⁴ Az UNREF Végrehajtó Bizottsága, amely az abban jelen lévő országok képviselte révén kifejezte szinte az egész nyugati világ felhatalmazását, 1957. január 31-én Genfben tartott ülésén egyhangúlag felkérte a Ligát, hogy folytassa a magyar menekültek érdekében végzett segélytevékenységét Ausztriában június 30. után is.⁴⁵ Lindt főbiztos a Liga Végrehajtó Bizottságához címzett április 12-i levelében megismételte az UNREF egyhangú kérését.⁴⁶

A Vöröskereszt Társaságok Ligája azonban már 1957. január 25-i, az UNREF Végrehajtó Bizottságához eljuttatott jelentésében határozottan leszögezte, hogy június 30-i hatállyal be kívánja szüntetni ausztriai segélytevékenységét: „Sürgősségi segélyezésre hivatott szervezetként nem lehet 1957. június 30. után is felelős [operational] szervezet Ausztriában, tekintetbe véve számos más elkötelezettségét világszerte.” Kilátásba helyezték azonban, hogy amíg a magyar menekültek problémája Ausztriában létezik, a Liga szükség esetén lehetőségeihez mérten segíteni fog élelemmel, ruházattal és orvosi ellátmánnyal egyaránt.⁴⁷ A Liga vezetői ezen szándékukat az 1957. április 16-án a Vöröskereszt társaságokkal és a Vöröskereszt Nemzetközi

⁴⁴ IFRC Archives A 1023, box 3, dossier 22-1-2 Hongrie, UNHCR, 1956–1960. Letter from A. R. Lindt, UNHCR to Count B. de Rougé, Secretary General, League of Red Cross Societies (1957. január 18.).

⁴⁵ IFRC Archives A 0789, 3 Ex Comm – 15–17 April 1957 (Hung. ref.) – 1957. League of Red Cross Societies [LRCS], 76th Session of the Executive Committee, Geneva, 15–17 April 1957. Item 5 of the Provisional Agenda. League operation in behalf of Hungarian refugees, P. 7025 (1957. április 6.).

⁴⁶ IFRC Archives A 0789/3. Letter from A. R. Lindt, UNHCR to Emil Sandström, League of Red Cross Society, P.7065/glo (1957. április 12.).

⁴⁷ IFRC Archives A 1023, box 3, dossier 22/1/2, Report on action by the League of Red Cross Societies in favour of Hungarian refugees in Austria to UNREF Executive Committee, Fourth Session, United Nations General Assembly, distribution general, A/AC.79/52 (1957. január 25.).

Bizottságával közösen tartott értekezleten is megerősítették.⁴⁸ A később tárgyalandó jugoszláviai segélyezés esetében már az akciót tervező megbeszélés során leszögezték, hogy a Liga tevékenysége 1957. június 30. utánra nem lesz meghosszabbítva.⁴⁹ Az Amerikai Vöröskereszt Társaság és a washingtoni külügyminisztérium 1957. márciusi megbeszéléseiről készült összefoglalóból kiderül, hogy a Liga vezetőiben megmaradt az 1949–1950-es közel-keleti humanitárius akció rossz emléke, amikor nem tudták megfelelő időben befejezni tevékenységüket. Ennek megismétlődését mindenképpen el kívánták kerülni.⁵⁰ Végül 1957. április 15–17-én Genfben a Liga Végrehajtó Bizottságának ülése – a Liga Titkársága koncepciójának megfelelően – úgy döntött, hogy a Liga osztrák testvérszervezetét segítve folytatja a magyar menekültek érdekében Ausztriában kifejtett tevékenységét 1957. június 30. után még három hónapig.⁵¹ De nem tovább.

A Vöröskereszt Társaságok Ligájának ausztriai tevékenységében a szervezet akcióira gyakran jellemző gondos, szakszerű, elszámoltatható hozzáálláson túl megfigyelhetjük a Vöröskereszt Mozgalom ekkor még formálódó alapelveinek – különösen az emberiségnek, a pártatlanságnak, a semleges-

⁴⁸ SACRF 3 O 64 – Hongrie, insurrection, octobre 1956, octobre 1956 – août 1957. Action de secours en faveur des Hongrois, Réunion des sociétés nationales de la Croix-Rouge, du Comité international de la Croix-Rouge et de la Ligue des sociétés de la Croix-Rouge, Genève, Compte rendu des séances (1957. április 16.).

⁴⁹ IFRC Archives A 091712, Mission en Yougoslavie, 6, Reports 1957. Action de secours en faveur des réfugiés hongrois en Yougoslavie, Rapport de Dr. Z. S. Hantchef, délégué spécial de la Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Genf (1957. március 1.).

⁵⁰ NARA RG 469 Records of the US Foreign Assistance Agencies, 1948–1961, Office of the Director. Subject Files Relating Primarily to Hungarian Refugees, 1956–1961. Hungarian Refugee Relief Program Excess Property to Loose-Unfiled Papers, box 2, ARC ID 3000028, Entry P 216. Department of State, Memorandum of Conversation, official use only (1957. március ? [a dátum olvashatatlan]).

⁵¹ IFRC Archives A 0789, 3 Ex Comm, 15-17 April 1957, Geneva, Proceedings. League of Red Cross Societies, 76th Session of the Executive Committee, Geneva, 15–17 April 1957, Proceedings (1957. április 15–17.).

segnek, az önkéntességnek és az egyetemességnek – a megvalósulását.⁵²

Ami a Liga ausztriai missziójának irányítását illeti, még a magyar menekültválság kezdete előtt, 1956. november 3-án érkezett a szervezet küldöttjeként Bécsbe Henrik Beer, a Svéd Vöröskereszt Társaság főtitkára. Feladata a Magyarországra irányuló segélyek raktározásának és elosztásának koordinálása, valamint a Vöröskereszt társaságok által küldött személyzet elhelyezésének elősegítése volt. Amint fentebb kifejtettük, a Liga jelentősebb szerepvállalása november 4. után, a magyar menekültek tömeges érkezése nyomán kezdődött. Mivel Beer svédországi feladatai miatt nem tudta hosszabb időre vállalni a Liga képviselőjének szerepét, Raymond T. Schaeffer, az Amerikai Vöröskereszt katasztrófaelhárítási szakértője lépett a helyére, akivel együtt dolgozták ki a segélyezés hosszú távú tervét és működését. Az irányítás központja a humanitárius akcióban részt vevő tizenhárom Vöröskereszt társaság által küldött segélyezési szakértőből állt.⁵³

Az egyes táborokban egy adott Vöröskereszt társaság által küldött csapatok dolgoztak, amelyben volt csoportvezető, adminisztratív asszisztens, ápolónő, szociális munkás, valamint élelmezési, szállási és ruházati szakértők. A személyzet átlagosan hét tagból állt. A Liga feladata volt a táborokban maga a segélyezési ellátás.⁵⁴ Az osztrák kormány által kinevezett táborvezetők voltak felelősek a táborok általános igazgatásáért. Ők kaptak először tájékoztatást a menekültek érkezéséről és távo-

⁵² Jean PICTET: *Les principes de la Croix-Rouge* [A Vöröskereszt elvei]. Thèse présentée à la Faculté de Droit de l'Université de Genève pour obtenir le grade de docteur en droit, Genève, 1955. – Az ebben a műben megfogalmazott koncepció vált a Vöröskereszt 1965 októberében Bécsben tartott 20. Nemzetközi Konferenciája által elfogadott és ma is érvényes alapelveinek forrásává. Lásd Daniel PALMIERI: *Les principes fondamentaux de la Croix-Rouge: une histoire politique* [A Vöröskereszt alapelvei: politikai történet]. Forrás: <https://www.icrc.org/fr/document/les-principes-fondamentaux-de-la-croix-rouge-une-histoire-politique> (Letöltve: 2018. 11. 17.).

⁵³ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 24.

⁵⁴ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche au 31 décembre 1956, P.6885/mle/31.1.57.

zásáról, valamint tervezték a szállásukat. Egyes táborokban ők voltak megbízva a kiegészítő személyzet foglalkoztatásával és a táborokban dolgozó önkéntes szervezetek koordinálásával is.⁵⁵ A táborok megoszlása a vöröskeresztes csapatok nemzetisége szerint a következő volt: az osztrákok 7, az amerikaiak 5, a britek és a kanadaiak 3-3, a finnek és a franciák 2-2, míg a svédek és a svájciak 3-3 tábort tartottak fenn. A külföldi társaságok mintegy 650 munkást küldtek Ausztriába a Liga vezetése alá. 1957. március 1-jén volt egy időben a legmagasabb létszám: 350 fő. 1957. június 30. után 112 segélymunkás maradt az Osztrák Vöröskereszt irányítása alatt. Egy személy átlagosan valamivel több mint három hónapig szolgált. A Vöröskereszt társaságok által küldött személyzet szolgálatait pénzben kifejezve 700 000 dollárra (mai árfolyamon körülbelül 7 millió dollár) becsülték.⁵⁶

A Liga fő küldöttének irányítása alatt az ausztriai akció vezetésében részt vett a műveleti igazgató, annak helyettese és egy igazgatói asszisztens az Osztrák Vöröskeresztől, aki az osztrák kormánnyal és a gazdaság képviselőivel való kapcsolattartással volt megbízva. Közvetlenül az igazgatónak számolt be a tisztí főorvos és a főnővér, valamint a sajtótisztviselő. Az igazgatóhelyettes alárendeltségében dolgozott a helyszíni felügyelő (field supervisor), aki a Liga programjának végrehajtásáért volt felelős a táborokban, valamint az ellátási és szállítási tisztviselő, aki a küldemények raktározását és elosztását felügyelte.⁵⁷ A bécsi műveleti központ felelősei rendszeresen látogatták a táborokat. A tábori csoportvezetők havi értekezletei alkalmat adtak a Liga adott időszakra vonatkozó programjának ismertetésére és a táborokban felmerült problémák megbeszélésére. Rendszeres, naprakész információkkal látták el a táborok személyzetét a segélykészletekről és a magyar menekültek hosszú távú lehetőségeiről. A kapcsolattartás egésze a tábori ellenőr (field supervisor) irodáján keresztül bonyolódott. A tájékoztató anyagokat németül és angolul, a művelet két hivatalos nyelven

⁵⁵ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 28.

⁵⁶ Uo. 25.

⁵⁷ Uo. 26.

küldték. A kapcsolattartást megkönnyítette, hogy minden táborba telexrendszert telepítettek.⁵⁸

A táborok személyzete jó kapcsolatok kialakítására törekedett a menekültekkel. Igyekeztek alkalmazni a magyar szakképzett menekülteket, így orvosokat, ápolónőket, tanárokat is. A szakképzett menekültek napidíjat kaptak, míg a kétkezi munkások napidíjat vagy felemelt élelmiszer-fejadagot és cigarettát.⁵⁹ A táborok többségében a vöröskeresztes csoportok és a táborvezetők közti rendszeres értekezleteken a menekültek képviselői is jelen voltak. A menekültek képviselőivel is rendszeres megbeszéléseket tartottak. További kapcsolódási lehetőséget jelentett, hogy sok vöröskeresztes csoport a táborokban lakott, és ugyanazt az ételt ette, mint a menekültek.⁶⁰

A menekültek ellátásához szükséges szállítmányok több forrásból érkeztek. A Liga ausztriai segélyezési tevékenységéhez való természetbeni hozzájárulás 12 millió akkori dollárra becsülhető és mintegy 19 000 tonnát nyomott. Ennek értékben több mint háromnegyede, súlyban több mint a fele a nemzeti vöröskeresztes társaságoktól származott. Az Európai Szén- és Acélközösség ezer tonna lignit brikettet küldött a Ligának az ausztriai táborok fűtésére.⁶¹ Az alapvető élelmiszereket (liszt, tej, rizs, sajt, lencse) a Liga kérésére közvetlenül a Nemzetközi Együttműködési Igazgatóság (International Cooperation Administration, ICA), a külső segélyprogramok ügyében illetékes amerikai kormányügynökség biztosította a Liga segélytevékenysége számára.⁶² Az amerikai kormányzati részvétel döntő fontossága okán a bécsi amerikai nagykövetség szorosan követ-

⁵⁸ Uo. 26., 28.

⁵⁹ Uo. 29.

⁶⁰ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, janvier 1957 (1957. január 31.).

⁶¹ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 29.

⁶² NARA RG 469 Records of the US Foreign Assistance Agencies, 1948–1961, Office of the Director. Subject Files Relating Primarily to Hungarian Refugees, 1956–1961. Hungarian Refugee Relief Program Excess Property to Loose-Unifiled Papers, box 2, ARC ID 3000028, Entry P 216. International Cooperation Administration, Airgram, subject: Refugee Food Requirements, n° TOICA/Washington A-168, unclassified (1957. január 18.).

te a segélyezési szükségletek alakulását.⁶³ A nagykövet különösen a természetbeni adományozást javasolta az élelmiszer-fellegből és a katonai ellátmány többletkészleteiből.⁶⁴ Ezeket az alapvető élelmiszereket egészítették ki a nemzeti Vöröskereszt társaságok küldeményei. A Liga genfi Segélyezési Irodájának (League Relief Bureau) külön felhívásaira nagy mennyiségű húst, halat, cukrot és zsírt küldtek Bécsbe, és olyan kiegészítő élelmiszereket, mint a bébiétel, a lekvár, a kávé, a tea, a csokoládé, a zöldség és a gyümölcs.⁶⁵ A nemzeti Vöröskereszt társaságok adományainak köszönhetően a segélyek szállításához mintegy 30 teherautóból álló flotta jött létre, amelyet később vásárolt pótkocsik egészítettek ki. A segélyek vasúti szállítása a tranzitországokban és Ausztriában 1957. áprilisig ingyenes volt, ettől kezdve az osztrák határtól az osztrák kormány fizette.⁶⁶

A Vöröskereszt Társaságok Ligájának vezetői a tájékoztatást kulcsfontosságú tevékenységnek tekintették a kormányokkal, valamint a kormányzati és kormányközi szervezetekkel, továbbá több NGO-val való sikeres kapcsolat és a nemzetközi közvélemény mobilizálása érdekében. A Liga körlevelekben adott helyzetjelentéseket a nemzeti Vöröskereszt társaságoknak az ausztriai magyar menekülthelyzet állásáról, és az ezzel összefüggő

⁶³ Például beszámoló az osztrák kormány élelmezési szakembereivel és a Ligával folytatott tárgyalások eredményeitől: NARA RG 469 Records of the US Foreign Assistance Agencies, 1948–1961, Office of the Director. Subject Files Relating Primarily to Hungarian Refugees, 1956–1961. Hungarian Refugee Relief Program Excess Property to Loose-Unifiled Papers, box 2, ARC ID 3000028, Entry P 216. International Cooperation Administration, Incoming cablegram from Llewellyn E. Thompson, US ambassador in Vienna, n° TOICA 163, official use only (1956. december 14.).

⁶⁴ NARA RG 469 Records of the US Foreign Assistance Agencies, 1948–1961, Office of the Director. Subject Files Relating Primarily to Hungarian Refugees, 1956–1961. Hungarian Refugee Relief Program Excess Property to Loose-Unifiled Papers, box 2, ARC ID 3000028, Entry P 216. International Cooperation Administration, Incoming cablegram from Llewellyn E. Thompson, US ambassador in Vienna, subject: Hungarian refugees in Austria, n° TOICA 189, confidential (1956. december 27.).

⁶⁵ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 29, 31.

⁶⁶ Uo. 31–32.

aktuális segélyszükségletekről,⁶⁷ hogy beszámolhassanak országai közvéleményének a pénzsegélyek felhasználásáról.⁶⁸ A szervezet táborait és bécsi központját folyamatosan látogatták vezető államférfiak, miniszterek és diplomaták, így például az USA alelnöke, Észak-Írország főkormányzója és a menekültügyi főbiztos is. Az Ausztriában szolgáló Vöröskereszt társaságok vezetői és a Japán, a Dél-Afrikai, a Venezuelai Vöröskereszt és a Török Vörös Félhold vezetői szintén eljöttek. Sok újságíró főként Nyugat-Európából és Észak-Amerikából, filmforgató-csoportok Kanadából és az Egyesült Államokból, televíziós csoportok az USA-ból és Olaszországból ugyancsak a helyszínre érkeztek. Az UNHCR által szervezett nemzetközi újságírócsoport szintén.⁶⁹ 1957. február–márciusban filmoperatőrök látogatták meg a táborokat, aminek során 13,5 perces dokumentumfilm készült a Liga ausztriai akciójáról.⁷⁰ Rendszeresen küldtek sajtóközleményeket a nemzetközi hírügynökségeknek, időről időre sajtóértekezleteket tartottak (például az első Vöröskereszt által szervezett magyar menekültcsoport Ausztriából Svájcba érkezéséről),⁷¹ híradást a Liga és az osztrák kormány által 1956. november 29-én aláírt újabb megállapodásról.⁷²

⁶⁷ SACRF 3 O 64 – Hongrie, insurrection, octobre 1956, octobre 1956 – août 1957. Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Bureau des secours, Circulaire No 56, Genève, Assistance aux réfugiés hongrois en Autriche (1956. november 16.).

⁶⁸ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 47.

⁶⁹ Uo. 46.

⁷⁰ Uo. 47. A rövid dokumentumfilm címe: *Humanity's Crusade* (1957). Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=ydN43QQdU-4> (Letöltve: 2018. 10. 12.).

⁷¹ SACRF 3 O 64 – Hongrie, insurrection, octobre 1956, octobre 1956 – août 1957. Nouvelles Press Internationales, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Genève – Suisse, Communiqué de presse No 1956-55, Le premier convoi de réfugiés hongrois organisé par la Croix-Rouge arrive aujourd'hui d'Autriche – De nouveaux secours de la Croix-Rouge destinés à la population hongroise sont en route pour Vienne [A magyar menekültek Vöröskereszt által szervezett első vonatszerelvénye érkezik ma Ausztriából – A magyar lakosságnak szánt újabb vöröskeresztes segélyküldemény van úton Bécs felé] (1956. november 9.).

⁷² ICRC Archives B AG 234 094-001, Nouvelles Presse Internationales, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Genève. Communiqué de presse n° 1956-67, Selon un accord conclu avec le gouvernement autrichien la Croix Rouge assume la responsabilité de dix camps de réfugiés hongrois en Autriche [Az

A magyar menekültek érdekében folytatott ausztriai segélytevékenység jelentős pénzügyi tételt jelentett a Liga számára. Egy hónap alatt kétszer annyit pénzt költött el Bécsben, mint amennyi a genfi központ egész éves költségvetése volt. Az első időszak anyagi nehézségeit átmenetileg megoldotta a Menekültügyi Főbiztosság 413 000 dolláros adománya. Később a nemzeti Vöröskereszt társaságok annyi pénzt küldtek, hogy 1957. március–szeptemberben lehetséges volt csupán a Vöröskereszt pénzét felhasználni,⁷³ sőt – amint látni fogjuk – tekintélyes pénzügyi maradvány is keletkezett. Közel 2 650 000 dollárt költött a Liga ausztriai segélyező munkája során. A legtöbb pénzt művelési költségekre szántak. Ennek egyharmadát friss élelmiszerekre fordították. A költségek 10%-a új ruházatra és orvosi ellátmányra ment. A szállítási költségek, beleértve 80 jármű megvételét, 15%-ot vitt el, míg a raktározás 7%-ot. Az adminisztrációs költségek – köszönhetően annak, hogy a kulcsfontosságú személyzet nagy részét a nemzeti Vöröskereszt társaságoktól kölcsönözték – csupán 10%-ot jelentettek.⁷⁴ A Liga 1957. februárról szóló jelentése beszámol arról, hogy a menekülteknek nyújtott segítség egységesítése érdekében költségvetési ellenőrzést vezettek be a Liga minden táborában.⁷⁵

A Vöröskereszt Társaságok Ligájának segélytevékenysége kiterjedt a tábori gondoskodás minden elemére: a szállásra, az étkezésre, a ruházati szolgálatra, az egészségügyi ellátásra és a szociális segítségnyújtásra egyaránt.

osztrák kormánnyal kötött megállapodás szerint a Vöröskereszt vállalja a felelősséget tíz magyar menekülttáborért Ausztriában] (1956. november 29.).

⁷³ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 32. Például: a Francia Vöröskereszt Társaság elnöke 1956. november 19-én levélben tájékoztatta a Liga főtítkárát, hogy a Francia Vöröskereszt Társaság 10 000 000 francia frankot küldött az Ausztriában lévő magyar menekültek segélyezésére. Lásd SACRF 3 O 64 – Hongrie, insurrection, octobre 1956, octobre 1956 – août 1957. Lettre du Président de la Croix-Rouge Française au Secrétaire Général de la Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Paris (1956. november 19.).

⁷⁴ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 32–33.

⁷⁵ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, février 1957 (1957. február 28.).

A Liga által üzemeltetett 44 tábor közül 16 faházakból, 15 kőbarakkokból állt, volt továbbá 3 kastély, 3 kórház, 3 üdülőlőszálló, 2 árvaház, 1 étterem és 1 tisztviselői blokk.⁷⁶ A szálláskörülmények nagy változatosságot mutattak aszerint, hogy az épületeket előzőleg mire használták: így egy hálóteremben 6 vagy 60 személyt egyaránt el lehetett helyezni. A családokat igyekeztek külön, kisebb helyiségekben elszállásolni.⁷⁷ A menekültek eredetileg szalmazsákokon aludtak, később minden hálóhelyre kétszintes ágyak kerültek. 1957. januártól préselt papírlemezekkel felosztották a hálótermek területét. Gyakran a menekültek segítségével kifestették a falakat.⁷⁸ A menekültek által készített asztalok és székek is kényelmesebbé tették a tábori életet.⁷⁹

A vöröskeresztes segélyakció szervezői az ételmezésben különösen igyekeztek kifejezni a gondoskodást és a meleg fogadtatást. Egyszerre törekedtek a menekültek megfelelő minőségű táplálására és a sajátos magyar ízlés figyelembevételére. A menekültek kezdettől fogva napi 2658 kalória értékű ellátásban részesültek, ami 258 kalóriával meghaladta a szerződéseken meghatározott szintet.⁸⁰ Az ételek magyar ízlés szerinti elkészítésében 1957. január elején jelentős fejlődés figyelhető meg. A Kanadai Vöröskereszt Társaság étkezési szakértője, a Liga utazó küldöttjeként, a tábori helyszíneken adott erre vonatkozó gyakorlati tanácsokat, segítve a menük tervezését is.⁸¹ A 14 év alatti gyermekek plusz tejet kaptak, a négy évnél fiatalabbak friss tejet. A terhes és szoptató anyák speciális ételmezésben

⁷⁶ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 34.

⁷⁷ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche au 31 décembre 1956, P.6885/mle/31.1.57.

⁷⁸ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 34–35.

⁷⁹ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, janvier 1957 (1957. január 31.).

⁸⁰ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 35.

⁸¹ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, janvier 1957 (1957. január 31.).

részesültek.⁸² Minden magyar menekült hetente háromszor friss húsból készült ételt kapott, és az évszaknak megfelelően bőséges salátát és zöldséget. Süteményt és kekszet kétszer kaptak hetente. A Liga által készített összefoglaló jelentés szerint: „Aligha kétséges, hogy a menekültek jobban táplálkoztak, mint az átlag osztrákok.” A háromhetes egységes menü tervezésekor igyekeztek figyelembe venni a magyarok ízlését. A hét öt napján naponta kétszer meleg étel volt, vasárnaponként marha- vagy sertéssült. Tekintetbe vették, hogy a magyarok szeretik az erősen fűszeres ételeket. Minden tábori konyhán volt „kóstoló” a magyarok közül, sok táborban pedig külön ételmezési bizottság alakult. A magyar ízlésnek megfelelően citromot tettek a teába, gyakran használtak köménymagot. Különleges alkalmakkor sajátos magyar ételeket szolgáltak fel: karácsony szenteste sült halat, húsvétvasárnap és -hétfőn főtt füstölt sonkát. Különleges menüt adtak március 15-én az 1848-as forradalom megünneplésére. Péntekenként, amennyire lehetséges volt, halat adtak, és 18 táborban Bécs közelében friss halat a Norvég Vöröskereszt helyi szervezése jövoltából.⁸³ A kóser étkeztetés lehetővé tette érdekében az osztrák hatóságok Bad Kreuzenbe csoportosították az ortodox zsidó menekülteket.⁸⁴ Az osztrák kormány napi hat szál cigarettát biztosított minden férfinak – a kiegészítést a Vöröskereszt készleteiből fedezték.⁸⁵

A ruházati ellátás az étkeztetésnél nehezebb feladatnak bizonyult. Amint a humanitárius akciót később kiértékelő fórumokon a vöröskeresztes segélyakció résztvevői nagy nyomtatékkal felhívták a figyelmet, a segélyekben küldött ruhák és cipők nagy részét válogatni kellett: mintegy egyharmad teljesen használhatatlan volt, egyharmadot javítani kellett, és csak egyhar-

⁸² ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche au 31 décembre 1956, P.6885/mle/31.1.57.

⁸³ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 35–37.

⁸⁴ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, janvier 1957 (1957. január 31.).

⁸⁵ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche au 31 décembre 1956, P.6885/mle/31.1.57.

mad volt új vagy jó állapotú. Hiány volt alsóneműkből, cipőkből és férfinadrágokból. Egyes nemzeti Vöröskereszt társaságok küldeményei (például a Kanadai Vöröskeresztől új gyermekruhák, a Nyugatnémet Vöröskeresztől új női alsóneműk, a Brit Vöröskeresztől új cipők) és központi vásárlások enyhítették a problémákat. A ruhák elosztása kártyarendszerrel történt: az egyes menekültek ruhakártyájára ráírták, hogy milyen ruházatot kaptak.⁸⁶ A Liga 1957. februári jelentése beszámol arról, hogy a magyar menekültek jelentős mennyiségű új alsó- és felsőruházatot, valamint cipőt kaptak az amerikai hadsereg feleslegéből is.⁸⁷

A magyar menekültek általános egészségi állapotát a Vöröskereszt orvosai, akárcsak az Európai Migráció Kormányközi Bizottsága (ICEM) és az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization, WHO) illetékes szakemberei, kiválóan találták. Ezért a Liga által delegált orvosok inkább a megelőzéssel, mint a gyógyítással foglalkoztak. Idejük nagy részében a mosdók, vécék, konyhák, szobák tisztaságát, fertőtlenítését ellenőrizték.⁸⁸ Jelentős nehézséget okozott, hogy a segélyezésre küldött sok gyógyszer szavatossági ideje lejárt vagy nem volt rajta dátumbélyegző. Számos esetben nem volt adagolási útmutató vagy csupán az orvos számára ismeretlen nyelven. Az akció kezdetén főként a legszükségesebb gyógyszerek (például a fej-, a mellkas- vagy a gyomorfájdalom kezelésére) hiányoztak. A későbbiek során minden táborban létrehoztak egy jól összeválogatott minimális gyógyszerkészletet és egészségügyi felszerelést. A legtöbb táborban volt gyengélkedő és diétás konyha. A betegágyak nagyrészt üresek voltak. A leggyakoribb felmerülő problémát a menekülés okozta depresszió, illetve a műveleti időszak vége felé a várandós és szoptató anyák ellátása jelentette. A Norvég Vöröskereszt háromfős stábbal és felsze-

⁸⁶ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 37–38.

⁸⁷ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, février 1957 (1957. február 28.).

⁸⁸ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche au 31 décembre 1956, P.6885/mle/31.1.57.

relt autóval a táborok közt járva fogászati segítséget nyújtott. A magyar menekültek fogazata ugyanis nagyon rossz általános állapotban volt.⁸⁹ A Liga 1957. februári jelentése említi először a tábori pszichózis egyik tünetének megjelenését, az idegesesség növekedését, amit a kivándorlási lehetőségek beszűkülése nyomán fellépő csalódottsággal magyaráz, illetve azzal, hogy egyesek nem találnak megfelelő munkaalkalmat maguknak. Ennek kezelésére az Osztrák Vöröskereszt több mentálhigiéniai csoportot szervezett, amelyek körbejárták a táborokat.⁹⁰ Az egészségügyi szolgálatba intenzíven bekapcsolódtak osztrák és menekült magyar orvosok és ápolónők is.⁹¹

A Vöröskereszt Társaságok Ligája a szociális munkát kezdettől fogva a magyar menekültsegélyezés szerves részének tekintette, amelybe az Ifjúsági Vöröskereszt (Junior Red Cross) szervezeteit is aktívan bevonták. 1956. december 7-én felhívást tettek közzé, hogy pénzadományt gyűjtsenek 5000 magyar menekült gyermek fejenként 20 dollár értékű ruházati adományára. A bőkezűséget és a lelkesedést mutatta, hogy öt nappal a felhívás után már 6000 gyermekre tudták kiterjeszteni az adományt.⁹² Az 1956 karácsonyi és az 1957 újévi felhívásokra 22 országból válaszoltak ifjúsági Vöröskereszt szervezetek: 135 000 dollár készpénzt gyűjtöttek, és közel 200 000 nyugatnémet márka természetbeni adományt. 1956 decemberében fiatal vöröskeresztesek már annyi pénzt gyűjtöttek, hogy minden ausztriai táborban lévő magyar menekült gyermeknek (több mint 6000) új melegruha-készletet (egy pár cipő, harisnya, kesztyű, sál, gyapjú sapka, téli öltöny) adományozhattak karácsonyra. Adománykuponokat adtak, amivel a gyermekek a boltokban kiválaszthatták a ruhákat. 1957. áprilistól az újabb

⁸⁹ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 38–39.

⁹⁰ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, février 1957 (1957. február 28.).

⁹¹ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, janvier 1957 (1957. január 31.).

⁹² ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche au 31 décembre 1956, P.6885/mle/31.1.57.

adományok eredményeképpen mosó- és varrógépek kerültek minden táborba az Amerikai Ifjúsági Vöröskeresztől, művészeti alkotáshoz szükséges anyagok Belgiumból, játékok Indiából, hangszerek Svédországból, valamint futball- és sportruházat Nagy-Britanniából.⁹³

Az oktatással összefüggő projektek a menekültek lelkierejének megőrzését és a kivándorlásra való felkészítését egyaránt szolgálták. Ennek szellemében óvodákat létesítettek a táborokon belül.⁹⁴ Amely táborok esetében a gyermekek nem mehettek a helyi iskolákba, elemi iskolai és középiskolai osztályokat is létrehoztak. A felnőttek számára nyelvi kurzusokat szerveztek gyakran az YMCA Világszövetség⁹⁵ segélymunkásaival együtt. Sok Vöröskereszt társaság többnyelvű szójegyzékeket is biztosított. Mivel a magyarok kétharmada angol nyelvű országba készült, az angol nyelv tanítására helyezték a legnagyobb hangsúlyt. Amikor 1957. január–februárban világossá vált, hogy a magyar menekültek nagy tömegei várhatóan hosszabb ideig maradnak táborokban, szakmai tanfolyamokat is szerveztek. Így például a kísérő nélküli fiatal menekültek számára Reidben és Kaiser-Ebersdorfban a Francia Vöröskereszt által üzemeltetett táborokban autóvezetést, gépészetet, varrást és gépelést oktattak.⁹⁶

A munkával kapcsolatos tevékenységek szintén a menekültek moráljának fenntartását célozták. A Liga műveleti ideje alatt mindvégig mintegy 3000 magyar menekült táboron kívüli rendszeres munkát vállalt, míg sokan időszakai munkákat végeztek (hóeltakarítás, mezőgazdasági idénymunka stb.). A táboron belül pedig – mint egészségügyi asszisztensek, ápolók, tolmácsok, szakácsok, raktárosok, tanárok – segítettek a táborok üzemeltetésében. Egyes képzett szakembereknek szerszámokat adtak, hogy gyakorolják mesterségüket (például fodrászok, szabók, cipészek). A legnagyobb hangsúlyt a csoportos munkákra he-

⁹³ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 40–41.

⁹⁴ Uo. 41.

⁹⁵ YMCA Világszövetség (World Alliance of YMCA [Young Men's Christian Association, vagyis Fiaat Férfiak Keresztény Egyesülete]): világméretű keresztény gyökerű ifjúsági mozgalom nemzeti szervezeteinek szövetsége.

⁹⁶ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 42.

lyezték. Így a nők számára például varrás-, hímzés-, kötés- és horgoláosztályokat állítottak fel.⁹⁷

Ugyancsak a menekültek lelki egyensúlyának, önbecsülésének leépülését volt hivatva meggátolni a szabadidős tevékenységek tudatos szervezése. Ebben kiemelt szerepet kapott a sport. A legnépszerűbb a futball és más labdajátékok voltak, továbbá az atlétika. Egyes táborokban lehetőség volt sielésre, szánkózásra, súlylökésre is. Versenyeket tartottak a táborokon belül és a táborok között. A díjként szolgáló cigarettát a Vöröskereszt társaságok küldték. A klubszobákban lemezjátszó, kevés magyar nyelvű könyv, néhány helyen televízió volt elhelyezve. A menekültek között viszonylag nagy számban voltak színészek, varietéművészek és cigányzenészek, akik rendszeresen tartottak előadásokat. Hetente egy-két táncos este is a program része volt. Nyáron, az alpesi környezetet kihasználva, kirándulások szerveztek.⁹⁸ Számos táborban néptánc- és klasszikustánc-tanfolyamokat tartottak.⁹⁹

A katolikus misékre a menekültek közel eső településekre járhattak, míg a protestáns istentiszteletekre a táborokban került sor.¹⁰⁰ A nagyobb táborokban ugyancsak volt katolikus mise. A menekültek közt lévő papok minden lehetőséget megkaptak szolgálatuk gyakorlásához.¹⁰¹ Szintén a menekültek méltóságának megőrzését, a róluk való gondoskodás érezhetővé tételét szolgálta az ünnepek, különösen a karácsony gondos megszervezése, így a betlehemes játékok gyermekekkel. Schloss Lichtensteinben, az egyetlen olyan táborban, ahol nagy arányban voltak elszállásolva családok, a karácsonyi ajándékokat

⁹⁷ Uo. 42–44.

⁹⁸ Uo. 44–45.

⁹⁹ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, janvier 1957 (1957. január 31.).

¹⁰⁰ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche au 31 décembre 1956, P.6885/mle/31.1.57.

¹⁰¹ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, janvier 1957 (1957. január 31.).

odaadták a szülőknek, hogy ők nyújthassák át a gyermekeiknek.¹⁰²

A postai szolgáltatás biztosítása is hozzájárult a lelki megőrzéséhez, az otthon maradókkal való kapcsolatok ápolásához. Minden menekült családnak lehetősége volt a Liga költségén hetente egy közönséges levelet és havonta egy légi-postai levelet feladni.¹⁰³

Jugoszlávia¹⁰⁴

Noha a Liga már 1956. november 5-én felajánlotta segítségét a jugoszláv kormánynak a magyar menekültek befogadásához, Belgrád csak az 1957. januári nagyobb menekülthullám érkezése nyomán vette igénybe az újra megerősített ajánlatot.¹⁰⁵ A Jugoszláv Vöröskereszt ekkor táviratban kérte, hogy küldjenek ruházatot, ágyneműt, szappant és fertőtlenítőszereket. Ennek nyomán 1957. január 21-én 40 tonna ruhát és 5000 takarót küldtek a bécsi segélyraktárból Belgrádba.¹⁰⁶ A Liga képviselői megkérdezték az Egyesült Államok bécsi nagykövetségét, hogy az amerikai hadseregnek az ausztriai magyar menekülteknek szánt ellátmánytöbbletéből küldenének-e Jugoszláviába is.¹⁰⁷

¹⁰² ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche au 31 décembre 1956, P.6885/mle/31.1.57.

¹⁰³ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, janvier 1957 (1957. január 31.).

¹⁰⁴ Az 1956-os magyar menekültek jugoszláviai befogadásáról lásd MURBER Ibolya: Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv–magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. *Limes*, 2006/3. 71–82.; Katarina KOVAČEVIĆ: A menekültkérdés Jugoszláviában. In: RAINER M. János–SOMLAI Katalin (szerk.): *Évkönyv XIV (2006–2007). Az 1956-os forradalom visszhangja a szovjet tömb országaiban*. 1956-os Intézet, Budapest, 2007. 134–153.; HEGEDŰS Attila: *Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2010; KOVÁCS Attila (szerk.): *„Hova megyünk, bajtársak?” – „Világnak!”. Szlovénia és az ’56-os magyar menekültek*. Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana–Lendva, 2016.

¹⁰⁵ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 8.

¹⁰⁶ Uo. 52.

¹⁰⁷ NARA RG 469 Records of the US Foreign Assistance Agencies, 1948–1961, Office of the Director. Subject Files Relating Primarily to Hungarian Refugees, 1956–1961. *Hungarian Refugee Relief Program Excess Property to*

1957. február 5-én a Jugoszláv Vöröskereszt Társaság főtítkára, Olga Milošević a Liga központjában, Genfben értekezleten vett részt. Azt javasolták neki, hogy a Jugoszláv Vöröskereszt vállalon felelősséget meghatározott számú, például 10 000 menekült ellátásáért. 1957. február második felében a Liga képviselőjében Z. S. Hantchef, a Liga Titkárság Orvosi-Szociális Irodájának igazgatója Jugoszláviába látogatott. Február 16-án fogadták a jugoszláv kormány illetékesei. Felkeresett számos menekülttábor és -központot, ahol szabadon beszélhetett a menekültekkel is. Megállapította, hogy a menekültek elhelyezése változatos körülmények között történt, a tengerparti hotelektől a primitív körülményeket biztosító táborokig. A menekültek csak kíséreléssel hagyhatták el a táborok területét, amelyeket a kormány által kinevezett igazgatók vezetnek.¹⁰⁸

A jugoszláv kormány felkérte a Jugoszláv Vöröskeresztet, hogy vállalja 17 000 magyar menekült gondozását ételmezés, ruházat, orvosi és egészségügyi ellátás tekintetében.¹⁰⁹ E kérdés teljesítése érdekében a Jugoszláv Vöröskereszt Társaság a Ligához fordult támogatásért. A három fél, vagyis a jugoszláv kormány, a Jugoszláv Vöröskereszt és a Liga képviselőinek tárgyalásai során megegyeztek, hogy a Jugoszláv Vöröskereszt, a Liga segítségével, vállalja minden magyar menekült ételmezésének biztosítását, az orvosi és az egészségügyi ellátásukban való részvételt a táborokban, valamint a keresőszolgálat megszervezését¹¹⁰ 1957. március 1-jétől.¹¹¹ Ennek elősegítésére 1957. már-

Loose-Unifiled Papers, box 2, ARC ID 3000028, Entry P 216. International Cooperation Administration, Incoming cablegram from Llewellyn E. Thompson, US ambassador in Vienna, n° TOICA 237, confidential (1957. január 21.).

¹⁰⁸ IFRC Archives A 091712, Mission en Yougoslavie, 6, Reports 1957. Action de secours en faveur des réfugiés hongrois en Yougoslavie, Rapport de Dr. Z. S. Hantchef, délégué spécial de la Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Genf (1957. március 1.).

¹⁰⁹ Uo.

¹¹⁰ Uo.

¹¹¹ SACRF 3 O 64 – Hongrie, insurrection, octobre 1956, octobre 1956 – août 1957. Action de secours en faveur des Hongrois, Réunion des sociétés nationales de la Croix-Rouge, du Comité international de la Croix-Rouge et de la Ligue des sociétés de la Croix-Rouge, Genève, Compte rendu des séances (1957. április 16.).

cius 14-én a Liga Segélyezési Irodája (Bureau de secours) körlevelet küldött a nemzeti Vöröskereszt társaságoknak, amelyben kérte, hogy támogassák a jugoszláviai segélyakciót áru- és pénzküldeményekkel.¹¹² A Svéd Vöröskereszt Társaságtól érkezett Louis Willimann ezredes nevezte ki a Liga küldöttének. 1957. február 28-án kezdte meg tevékenységét Belgrádban. Helyettesével együtt biztosították az összeköttetést a jugoszláv hatóságok és a Liga központja között. Nem a Liga volt a felelős szervezet („operating agency”), hanem a Jugoszláv Vöröskereszt Társaság. A Liga delegáltjai technikai tanácsadóként is szolgáltak. Február 21-én ült össze első ízben a Menekültsegélyező Koordinációs Bizottság (Comité de Coordination de l’aide aux réfugiés), amelyben jelen voltak a jugoszláv kormány, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság és a Vöröskereszt (a Jugoszláv Vöröskereszt és a Liga) képviselői.¹¹³

A Liga képes volt biztosítani a Jugoszláv Vöröskereszt számára 1957. március 1. és június 30. között minden alapvető élelmiszert (liszt, rizs, zsír, lencse, sajt és tejpor) a magyar menekültek ellátásához az amerikai Nemzetközi Együttműködési Igazgatóság (ICA)¹¹⁴ és a nemzeti Vöröskereszt társaságok támogatása révén. A Liga vállalta, hogy biztosítja a kiegészítő élelmiszereket, a ruházatot és ágyneműt, orvosi eszközöket, a tábort

¹¹² IFRC Archives A 091712, Mission en Yougoslavie, 6, Reports 1957. Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, lettre-circulaire du Bureau des secours, Action de secours de la Croix-Rouge en faveur des réfugiés hongrois en Yougoslavie, n° 67 (1957. március 14.).

¹¹³ IFRC Archives A 0789, 3 Ex Comm – 15–17 April 1957 (Hung. ref.) – 1957. League of Red Cross Societies [LRCS], 76th Session of the Executive Committee, Geneva, 15–17 April 1957. Item 5 of the Provisional Agenda. League operation in behalf of Hungarian refugees, P. 7025 (1957. április 6.).

¹¹⁴ Ennek kapcsán a Liga megállapodást írt alá az ICA-val, hogy az bizonyos alapvető élelmiszereket térítésmentesen biztosít. Lásd NARA: RG 469 Records of the US Foreign Assistance Agencies, 1948–1961, Office of the Director. Subject Files Relating Primarily to Hungarian Refugees, 1956–1961. Hungarian Refugee Relief Program Excess Property to Loose-Unfiled Papers, box 2, ARC ID 3000028, Entry P 216. Instructions for Colonel Louis Willimann concerning his mission to Yugoslavia, signed by Henry W. Dunning, Under Secretary General of the League of Red Cross Societies, Geneva (1957. március 6.) annex to Foreign Service Despatch from Oliver M. Marcy, First Secretary of Embassy in Belgrade, subject: LICROSS Mission to Yugoslavia: Hungarian Refugees, n° 494, official use only (1957. március 14.).

berendezéseket, közlekedési eszközöket, valamint a Jugoszláv Vöröskereszt művelési és adminisztrációs költségeit. De az ausztriai akcióval ellentétben nem jöttek segítőcsapatok más Vöröskereszt társaságoktól, csupán a Liga küldötte volt jelen az ellátmányok fogadásának és elosztásának koordinálására.¹¹⁵ Összesen 2900 tonna élelmiszer, 300 tonna ruha, 100 tonna orvosi eszköz és 33 jármű érkezett. A Vöröskereszt-ellátmány értéke hozzávetőleg 2 millió dollár volt, további 300 000 dollárt költöttek művelési költségekre, főként friss élelmiszer vásárlására.¹¹⁶

Egyes Vöröskereszt társaságok küldeményeik révén egész táborokat szereltek fel: a Brit Vöröskereszt például ágyakat és konyhai felszereléseket biztosított Ecka tábor számára 1500 főig. Ausztrália, Ecuador, az NSZK, Norvégia, Svédország és Nagy-Britannia ifjúsági Vöröskereszt szervezetei külön segélyt – új alsóneműket, sportruházatot, ingeket, öltönyöket és cipőket – küldtek a Bela Crkvában lévő kísértő nélküli fiatalok számára berendezett gyermekotthonnak.¹¹⁷ A Jugoszláv Vöröskereszt arra törekedett, hogy minden menekültet regisztráljon a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága által küldött regisztrációs ívek mintájára készített nyomtatványokon. Három példány készült: egyet magával vitt a menekült utazásai során, egyet a Jugoszláv Vöröskereszt központjába küldtek Belgrádba, és egyet a Nemzetközi Bizottsághoz Genfben.¹¹⁸

1957. április 16-án, a Jugoszláv Vöröskereszt Társaság kérésére, a Liga Végrehajtó Bizottságának ülésén meghosszabbították a jugoszláviai segélyakció idejét három hónappal, szeptember 30-ig. Az ülésen jelen lévő Olga Milošević főtitkár azt kérte, hogy az ausztriai döntéshez hasonlóan járjanak el.¹¹⁹ 1957.

¹¹⁵ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 51–52.

¹¹⁶ Uo. 52., 54.

¹¹⁷ Uo.

¹¹⁸ IFRC Archives A 091712, Mission en Yougoslavie, 6, Reports 1957. Action de secours en faveur des réfugiés hongrois en Yougoslavie, Rapport de Dr. Z. S. Hantcheff, délégué spécial de la Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Genf (1957. március 1.).

¹¹⁹ IFRC Archives A 0789, 3 Ex Comm, 15–17 April 1957, Geneva, Proceedings. League of Red Cross Societies, 76th Session of the Executive Committee, Geneva, 15–17 April 1957, Proceedings (1957. április 15–17.).

szeptemberben a jugoszláv kormány Washingtonhoz fordult, hogy segítsen a még Jugoszláviában lévő magyar menekültek ellátásában.¹²⁰

Ha a Vöröskereszt Társaságok Ligájának a magyar menekültekkel kapcsolatos ausztriai és jugoszláviai segélytevékenységét vetjük össze, hasonlóságokat és különbségeket egyaránt megfigyelhetünk. Hasonló vonás mindkét ország esetében az USA szoros együttműködése a Ligával. Willimann ezredesnek, a Liga jugoszláviai képviselőjének instrukcióiban is előírták, hogy szorosan dolgozzon együtt az amerikai nagykövettel és az ICA ottani missziójával.¹²¹ Mindkét esetben a Liga, és azon keresztül az ICA és a Vöröskereszt társaságok segítsége a humanitárius akcióban alapvető jelentőségű volt. A ruházati küldeményekkel is hasonló problémák adódtak. A menekültek általános egészségi állapotát Jugoszláviában szintén kiválónak találták.

Ugyanakkor a jugoszláviai segélyezésre volt csupán jellemző, hogy a külföldi Vöröskereszt társaságok munkásai az országban nem voltak jelen: az orvosi ellátást jugoszláv és magyar menekült orvosok biztosították. A Jugoszláv Vöröskereszt munkatársai sem tudtak ott lenni minden táborban. A menekültek szociális gondozásához nem voltak szakemberek Jugoszláviában. Ennek megoldására két háromfős csoportot küldtek 1957. július–szeptemberben a Liga és a Brit Vöröskereszt költségén tanulmányútra Ausztriába. Bizottságokat állítottak fel menekültekből a tartósabban üzemelő táborokban a higiénia, az ételkészítés, valamint a játékok és szociális tevékenységek szervezé-

¹²⁰ NARA RG 469 Records of the US Foreign Assistance Agencies, 1948–1961, Office of the Director. Subject Files Relating Primarily to Hungarian Refugees, 1956–1961. Hungarian Refugee Relief Program Excess Property to Loose-Unifiled Papers, box 2, ARC ID 3000028, Entry P 216. International Cooperation Administration, cablegram from John Hollister, director of ICA to US Embassy in Belgrade, n° 88, confidential (1957. szeptember 9.).

¹²¹ NARA RG 469 Records of the US Foreign Assistance Agencies, 1948–1961, Office of the Director. Subject Files Relating Primarily to Hungarian Refugees, 1956–1961. Hungarian Refugee Relief Program Excess Property to Loose-Unifiled Papers, box 2, ARC ID 3000028, Entry P 216. Department of State, Incoming telegram from Gowen, US consul in Geneva, n° 858, official use only (1957. március 8.).

sére. A Bela Crkva-i gyermekotthon igazi bemutatóhellyé vált. A táborvezető és a Jugoszláv Vöröskereszt útmutatásai alapján a lakók szinte önmagukat igazgatták.¹²²

Gondoskodás az elszállítás során

A nemzeti Vöröskereszt társaságok és a Liga egyaránt kivette részét a menekültek ellátásából a végleges letelepedés országaiba szállításuk során, ami még inkább nyilvánvalóvá tette a Nemzetközi Vöröskereszt valóban globális jellegét. A szervezetség mértéke alapján a segítőmunka két időszakát különböztethetjük meg.

Az első fázisban, 1956. november–decemberben a szállítási útvonalakon érintett Vöröskereszt társaságok spontán segítséget nyújtottak. Így 1956. november 7. és december 12. között a Svájci Vöröskereszt Társaság által küldött személyzet részt vett 10 000 magyar menekült Svájcba szállításában 19 vonatút során.¹²³ November 17-től a Brit Vöröskereszt által bérelt repülőgépek elszállítottak négy hét alatt 7500 magyar menekültet Nagy-Britanniába. December elejétől az Egyesült Államok felemelte a befogadható menekültek kvótáját 21 500-ra. Ebből mintegy 7000 három nagy tengeri szállítmánnyal került az USA-ba, amelyeket az Amerikai Vöröskereszt Társaság csoportjai kísérték.¹²⁴ A Dél-afrikai Vöröskereszt 3000, hajón Ausztráliába utazó magyar menekültet látott el nyári ruházattal.¹²⁵ A repülővel Ausztráliába szállított magyarok a ciprusi és a szingapúri repülőtéren segítséget kaptak a Brit Vöröskereszt munkatársaitól betegeik gondozásában. Az Észak-Borneón lévő brit vöröskeresztesek újságokat és magazinokat adtak a magyaroknak, és postázták leveleiket. Melbourne-ben pedig az Ausztrál Vöröskereszt Társaság önkéntes munkásai várták

¹²² *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 55–56.

¹²³ Lásd KECSKÉS D. Gusztáv: Az 1956-os magyar menekültek svájci befogadása. *Történelmi Szemle*, 2016/1. 87–88.

¹²⁴ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 59.

¹²⁵ Daphne A. REID–Patrick F. GILBO: I. m. 176.

ezeket a menekülteket, hogy a Bonegilla központban lévő szállásukhoz vezető hétérás úton kísérik őket.¹²⁶

A második periódus 1956. december végén kezdődött. December 22-én az ICEM a Liga Titkárságához fordult. Kérte, hogy a magyar menekülteket szállító vonatokon mindig legyen friss vizet és tejet biztosító vöröskeresztes személyzet. December 29-én és 31-én Bécsből induló két vonaton kísérleti jelleggel bevezették ezt a szolgáltatást. Ennek kedvező eredményei láttán¹²⁷ az 1957. január 5-én kötött megállapodásban a Liga beleegyezett, hogy kísérszemélyzetet küld ezekhez a főként vasúti szállítmányokhoz. Vállalta, hogy toalettiszereket és elsősegélynyújtó felszerelést, valamint közvetlenül az indulás előtt friss vizet és meleg tejet biztosít a vonatokon. Azt is rögzítették, hogy a Liga értesíti a tranzitországok Vöröskereszt társaságait minden egyes szállító vonat útjáról, megállóiról, továbbá a menekültek és ezen belül a csecsemők számáról. A telexrendszer nagyon hasznosnak bizonyult a feladat végrehajtásához. Így 1957. januártól szinte minden magyar menekült elszállítása során részesült a Vöröskereszt segítségével.¹²⁸

Segítség a végleges letelepedés államaiban

A nemzeti Vöröskereszt társaságok jelentős szerepet játszottak a magyar menekültek fogadásában a végleges letelepedés államaiban is.¹²⁹ Íme, néhány példa. Az első 4000 menekült svájci

¹²⁶ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 60.

¹²⁷ SACRF 3 O 64 – Hongrie, insurrection, octobre 1956, octobre 1956 – août 1957. Lettre du Dr. Z. S. Hantchef, Directeur du Bureau Médico-Social du Secrétariat de la Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge à André François-Poncet, Président de la Croix-Rouge Française, Genève (1957. január 11.).

¹²⁸ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, janvier 1957 (1957. január 31.).

¹²⁹ Például: részletes beszámoló a magyar menekültek érkezéséről és elhelyezéséről a belgiumi Spában a Belgiumi Vöröskereszt helyi szervezetének koordinálásával és közreműködésével: Archives du ministère des Affaires étrangères, du Commerce extérieur et de la Coopération au développement (Brüsszel): 18.746/III, C2/250/6/9. Croix-Rouge de Belgique, Rapport – Accueil

befogadásakor a Svájci Vöröskereszt elszállásolta őket, és egy hónapra való pénzt adott nekik a megélhetésre az első fizetésig. 400 önkéntesével 80 tonna ruhát és toalettiszereket osztott szét mintegy 150 000 dollár értékben. Az Egyesült Államokban hozzávetőleg 1 350 000 dollárt költöttek 35 750 magyar menekült befogadása során az Amerikai Vöröskereszt Társaságon keresztül. Camp Kilmerbe (New Jersey), ahol a magyar menekültek nagy többsége el volt szállásolva, mintegy 1600 amerikai vöröskeresztes önkéntes ment segíteni.¹³⁰ Chilében a nemzeti Vöröskereszt társaság elnöke vezette a magyar menekültek befogadásáért és letelepítéséért felelős bizottságot. Dániában 250, Luxemburgban 100 magyar menekült több hónapig vöröskeresztes központokban volt elszállásolva. Az Izland által befogadott mintegy 50 menekültet az Izlandi Vöröskereszt szállította, és a társaság költségén lakhattak, amíg nem találtak munkát.¹³¹

A nemzeti Vöröskereszt társaságok számos országban aktívan részt vettek a menekültek letelepítésében is. Izlandon izlandi nyelvet oktató osztályokat szerveztek és speciális szótárt adtak ki. A Dél-Afrikába érkező menekültek ágyneműt kaptak, és hitellevelet háztartási cikkek vásárlásához. Az NSZK-ban, Rajna-vidék Pfalz tartományában heti ötven órában vöröskeresztes ápolónők vigyáztak a munkába menő magyar nők gyermekeire. Svájcban a nemzeti Vöröskereszt társaság felelősséget vállalt minden 21 éven aluli, kísérő nélküli fiatalért és gyermekért. A nemzeti Vöröskereszt társaságok saját országaikban részt vettek a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága által szervezett keresztszolgálat létrehozásához szükséges adatgyűjtésben és a családgyesítésekben egyaránt.¹³²

des réfugiés hongrois en Belgique, n° 2, Organisation du Centre d'accueil de Spa (1956. november 25.).

¹³⁰ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 64.

¹³¹ Uo. 63.

¹³² Uo. 64–65.

Következtetések

Hogy a Vöröskereszt Társaságok Ligájának a magyar menekültek érdekében kifejtett segélytevékenységének mérlegét megvonjuk, előbb felidézzük, melyek a szervezet működése során már korábban is megfigyelhető elemek, és melyek azok az újdonságok, amelyek a magyar menekültválság megoldásában való részvétele kapcsán jelentek meg. Majd elemezzük, mennyiben tekinthető ez az akció a genfi központú intézmény számára sikeresnek, és miért. Végül pedig kísérletet teszünk, hogy meghatározzuk az ügy jelentőségét a Liga történetére nézve.

A Liga munkájára – ahogyan fentebb megjegyeztük – addig is többnyire jellemző volt a tervszerűség, a gondos szakyszerűség, az elszámoltathatóság és a humanitárius hozzáállás, továbbá hogy sürgősségi segélyszervezetként akciói hangsúlyozottan időben behatároltak és politikamentesek voltak. A hidegháborús konfrontáció jelenléte a szervezet egyeztető és döntéshozó fórumain a magyar menekültek kérdésében szintén nem tekinthető novumnak. Mint ahogyan az sem, hogy a vasfüggöny két oldaláról érkező vöröskeresztes delegációk a tárgyalások során a kapcsolatok fenntartása érdekében, a közös értékek hangsúlyozásával, önmérsékletet tanúsítanak, és kerülnek a konfliktusok esetleges szakítással járó kielezését. Így 1957 áprilisában a Végrehajtó Bizottság genfi ülésén Fái Boris, a Magyar Vöröskereszt Társaság képviselője felvetette a kiskorú magyar menekültek családegyesítésének kérdését.¹³³ A Lengyel Vöröskereszt képviselője – a magyar álláspontot erősítve – azt javasolta, hogy a Vöröskereszt aktívan vegyen részt a magyar menekültek repatriálásában, informálva őket a hazatérési lehetőségekről. A Magyar Vöröskereszt küldötte – a magyar kormányzat szokásos érvelését alkalmazva – felhívta a figyelmet arra, hogy sem erkölcsileg, sem jogilag nem feleltethető meg egymásnak a kiskorú menekültek hazatérésének és a családtagok

¹³³ A repatriálás kontra családegyesítés kérdéséről a magyar menekültügy kapcsán részletesen lásd KECSKÉS D. Gusztáv: Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága és a Kádár-kormány közti kapcsolat az 1956-os magyar menekültválság idején. *Történelmi Szemle*, 2017/3. 463–490.

Magyarországról való kiengedésének ügye. A magyar delegáció határozati javaslatot is benyújtott a repatriálás–családegyesítés témakörben, mely szerint az egyes nemzeti Vöröskereszt társaságok segítsék az országuk területén lévő magyar menekültek, különösen a gyermekek hazatérését; küldjék el a kísérő nélküli gyermekekről készült listákat a Magyar Vöröskeresztnek; segítsenek a menekülteknek tájékozódni a magyarországi helyzetről és a hazatérésük lehetőségeiről; és nyújtsanak anyagi segítséget a hazautazáshoz. A szovjet blokk képviselői, a Vöröskereszt humanitárius elveire hivatkozva, felsorakoztak a magyar indítvány mellett, de mindig visszafogottan, a provokációt kerülve érveltek. Még a csehszlovák küldöttség ment el a legmesszebb, de még az sem nevezte néven a menekültek nyugatra csábításáért felelősnek tartott Szabad Európa Rádiót. A nyugati álláspontot a török képviselő fejtette ki először, amikor határozati javaslatot terjesztett be, amely az üggyel már foglalkozó Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságához irányította a Magyar Vöröskeresztet. A kanadai és a svéd felszólaló is ezt támogatta, és végül a Végrehajtó Bizottság szintén emellett döntött.¹³⁴ A Liga Kormányzó Tanácsának 1957 őszi Üjdelhiben tartott ülésén a Magyar Vöröskereszt főtitkára, Kárpáti József még élesebben hozta fel a repatriálás ügyét, és vádlón számonkérte a Liga állítólagos mulasztásait. A szovjet felszólaló azonban sokkal mérsékeltebben fogalmazott. Úgy vélekedett, hogy „a Liga sokat tett, és munkája tiszteletet érdemel”. A „Vöröskereszt ideáljaira” hivatkozva mindazonáltal kérte, hogy a testület támogassa az e fórum elé is beterjesztett újabb magyar határozati javaslatot.¹³⁵

Volt azonban több új fejlemény is. Az ausztriai magyar menekültsegélyezés idején fordult elő először a Liga történetében,

¹³⁴ IFRC Archives A 0789, 3 Ex Comm, 15–17 April 1957, Geneva, Proceedings. League of Red Cross Societies, 76th Session of the Executive Committee, Geneva, 15–17 April 1957, Proceedings (1957. április 15–17.).

¹³⁵ IFRC Archives A0801/3 Board of Governors – October and November 1957, New Delhi Proceedings, 24th meeting. League of Red Cross Societies, Board of Governors, XXIVth Session (New Delhi, 26 October, 4, 5 and 7 November, 1957). Proceedings, P.7602/mlo (1957. október 26. – november 4., 5. és 7.).

hogy nemzetközi humanitárius válságsegélyezésben az egyes menekülttáborokban egy-egy nemzeti Vöröskereszt társaság által küldött csoport szolgált.¹³⁶ Az ebben rejlő előnyök kihasználását az tette lehetővé, hogy a nemzeti társaságok a személyzet küldése tekintetében is igen bőséges támogatást nyújtottak.¹³⁷ Szintén újdonságnak számított, hogy 1957. februárban minden táborban a költségvetési műveletek egészére nézve rendszert vezettek be, ami egyfelől a vezetőség ellenőrzése alá vonta a költségvetési műveleteket, másfelől új és értékes tapasztalatnak bizonyult a tábori személyzetek többsége számára.¹³⁸ Valószínűleg az ausztriai magyar menekültsegélyezés volt az első segélyakció, amelynek során a telexgépeket széleskörűen használták, amely gyorsaság és feljegyzés (recording) tekintetében ideálisnak bizonyult.¹³⁹

Szintén új jelenségeként tartható számon a humanitárius akciók esetén ritkán előforduló pénz- és ellátmánybőség. 1957. április elején 1,5 millió dollárnyi pénztartaléka volt a Ligának az ausztriai magyar menekültügy megoldására. Úgy vélték, ez lehetővé fogja tenni, hogy június 30-ig folytassák a tevékenységüket anélkül, hogy újabb felhívással fordulnának a nemzeti Vöröskereszt társaságokhoz.¹⁴⁰ A Liga által támogatott ausztriai segélyezés 1957. szeptember 30-i lezárása után pedig annyi ellátmány és eszköz maradt, hogy ennek későbbi kezelésére külön bizottságot hoztak létre. A megmaradt élelmiszer túlnyomó részét az osztrák kormánynak adták át, míg az Osztrák Vöröskereszt Társaságnak egy kisebb sürgősségi tar-

¹³⁶ Az 1949–1950-es palesztin menekültsegélyezés idején a nemzeti Vöröskereszt társaságok által küldött segélymunkásokat képzettségük alapján többnemzetiségű csapatokba osztották be. Daphne A. REID–Patrick F. GILBO: I. m. 174.

¹³⁷ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 25.

¹³⁸ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche, février 1957 (1957. február 28.).

¹³⁹ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 28.

¹⁴⁰ IFRC Archives A 0789, 3 Ex Comm – 15–17 April 1957 (Hung. ref.) – 1957. League of Red Cross Societies [LRCS], 76th Session of the Executive Committee, Geneva, 15–17 April 1957. Item 5 of the Provisional Agenda. League operation in behalf of Hungarian refugees, P. 7025 (1957. április 6.).

talékot hagytak.¹⁴¹ A Liga Kormányzó Tanácsának 1957 őszi, Újdelhiben tartott ülésén tárgyaltak a magyar menekültsegélyezés kapcsán maradt pénzfelesleg ügyéről. De Rougé főtitkár azt javasolta, hogy a fennmaradó összeget juttassák a Liga Titkárságának, hogy megerősíthesse tevékenységét. Az erre vonatkozó döntést azonban későbbre halasztották, hogy előzetesen konzultálhassanak az adományozó Vöröskereszt társaságokkal.¹⁴² 1958 szeptemberében a Liga Végrehajtó Bizottsága Genfben tartott ülésén határozott az ausztriai magyar menekültek segélyezésére a Vöröskereszt társaságoktól gyűjtött segélyből megmaradt mintegy 900 000 dollár felhasználásáról.¹⁴³ Ennek értelmében az összegből a Liga Titkárságának eredeti javaslata alapján segélyezési műveleti tervek és kézikönyvek készítését és frissen tartását finanszírozták, rendkívüli sürgősségi segélyezési műveletek kezdetére korlátozott mennyiségű előleg folyósítására tették félre, továbbá rendkívüli nehézség (extreme hardship) esetén utazási költségek biztosításával magyar családok egyesítésének elősegítésére szánták.¹⁴⁴ Amint a Liga Kormányzó Tanácsa 1959 őszi athéni ülésének irataiból kiderül, az azt megelőző hónapokban 40 repatriálási vagy csa-

¹⁴¹ IFRC Archives A0801/3 Board of Governors – October and November 1957, New Delhi Proceedings, 24th meeting. League of Red Cross Societies, Seminar on the Red Cross Relief Operation in Aid of Hungarian Refugees in Austria, Vienna 19–21. oldala: Report on the Special Liquidation Committee on Surplus Supplies and Equipment Remaining from the Operation on behalf of Hungarian Refugees in Austria, on September 30, 1957 (1957. július 22–23.).

¹⁴² IFRC Archives A0801/3 Board of Governors – October and November 1957, New Delhi Proceedings, 24th meeting. League of Red Cross Societies, Board of Governors, XXIVth Session (New Delhi, 26 October, 4, 5 and 7 November, 1957). Proceedings, P.7602/mlo (1957. október 26. – november 4., 5. és 7.).

¹⁴³ IFRC Archives A0801/3 Board of Governors – September–October 1959, Report Ex Comm. League of Red Cross Societies, Board of Governors, 25th Session, Athens, 25th September – 1st October 1959. Complement to the report of the Executive Committee to the Board of Governors (1959. szeptember 25. – október 1.).

¹⁴⁴ IFRC Archives A0801/3 Board of Governors – September–October 1959, Report Ex Comm. League of Red Cross Societies, Board of Governors, 25th Session (Athens, 25th September – 1st October 1959 (1959. szeptember 25. – október 1.).

ládedyesítési ügy utazási költséggel való támogatására irányuló kérelem érkezett a Liga Titkárságára. Ezekből hat esetet találtak elfogadhatónak.¹⁴⁵

Bár voltak bizonyos előzményei, mégis újdonságnak számít a magyar menekültsegélyezés mint humanitárius akció tapasztalatainak mélyreható, többlépcsős kiértékelése a szervezet módszereinek és eszközeinek fejlesztése érdekében. 1952–1954-ben a Liga kilenc nagyobb természeti katasztrófa hatásának elhárításában vett részt 13 országban, így a hollandiai, belgiumi és angliai áradások áldozatainak megsegítésében is. Az ezen akciók során szerzett tapasztalatokat a Végrehajtó Bizottság által kinevezett Különleges Tanulmányozó Csoport (Special Study Group) elemezte 1953 májusában, és a Kormányzó Tanácsnak nyolc alapelv elfogadását javasolta.¹⁴⁶ A Kormányzó Tanács 1954. májusi oslói ülése, amely a nemzetközi segélyezés sztenderdizálásáról tárgyalt – amint fentebb is láthattuk –, valóban elfogadta a természeti katasztrófák esetén nyújtandó segélyezés alapelveit.¹⁴⁷ A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága, a Liga és egyes nemzeti Vöröskereszt társaságok 1957. április 16-án tartott közös értekezletén fogalmazódott meg a magyar menekültek segélyezése során szerzett technikai, személyzeti és pszichológiai tapasztalatok alapos elemzésének igénye. Már ekkor problémaként említik a nem igényelt segélyküldemények, különösen a gyógyszerek és a használhatatlan állapotú ruhák tömegét, valamint azt a kívánságot, hogy a Vöröskereszt – a szükséges speciális ismeretek, tapasztalatok és szervezetség egyedüli birtokosaként – ellenőrizze az egész segélyakciót

¹⁴⁵ IFRC Archives A0801/3 Board of Governors – September–October 1959, Report Ex Comm. League of Red Cross Societies, Board of Governors, 25th Session, Athens, 25th September – 1st October 1959. Complement to the report of the Executive Committee to the Board of Governors (1959. szeptember 25. – október 1.).

¹⁴⁶ Henry W. DUNNING: I. m. 73.

¹⁴⁷ SACRF 3 O 64 – Hongrie, insurrection, octobre 1956, octobre 1956 – août 1957. Action de secours en faveur des Hongrois, Réunion des sociétés nationales de la Croix-Rouge, du Comité international de la Croix-Rouge et de la Ligue des sociétés de la Croix-Rouge, Genève, Compte rendu des séances (1957. április 16.).

kezdetől a végéig.¹⁴⁸ A Svéd Vöröskereszt Társaság főtítkára, Henrik Beer ezen a fórumon javasolta, hogy folytassák tovább a segélyakció részletes vizsgálatát, és ennek érdekében hívjanak össze a művelet lezárása (1957. június 30.) után szemináriumot.¹⁴⁹ Az ausztriai magyar menekültek segélyezésében személyzet küldésével is részt vett Vöröskereszt társaságok szintén kérték erre a Liga Titkárságát. Az elemző megbeszélésekre 1957. július 22–24-én Bécsben került sor (seminar on the Red Cross Relief Operation in Aid of Hungarian Refugees in Austria). Ennek során az elmélyült feldolgozás érdekében a plenáris üléseken kívül négy munkacsoportban dolgoztak (szervezés és igazgatás, természetbeni segélyezés, pénzügyek, egészségügyi és szociális munka).¹⁵⁰ A vizsgálat eredményei a Liga Kormányzó Tanácsának 1957. őszi Újdelhiben tartott ülése elé kerültek, amely annak legfontosabb tanulságait határozatokban is rögzítette. Elfogadták a javaslatot, hogy az 1954-ben, a természeti csapások esetén a Liga által alkalmazandó nyolc alapelv hatályát a magyar menekültsegélyezéshez hasonló helyzetekre is kiterjesszék. Továbbá kimondták, hogy „bizonyos körülmények között, és az érintett nemzeti társaság beleegyezésével, a Liga Titkársága felelős szervezetként (operating agency) és koordináló szervezetként (coordinating agency) egyaránt működik”. Valamint „hogy megfelelően betöltse ezt a szerepet, a Liga Titkársága előzetesen készüljön fel a katasztrófahelyzetre, és létesítsen munkacsoportot a Liga központjában széles körű nemzetközi segélyakcióra vonatkozó szervezett terv kialakítására, amely magában foglalja a kulcsfontosságú kinevezendő személyzet és áruellátmányok listájának, valamint egy terepen azonnal alkalmazható, műveleti formulákkal ellátott eljárási

¹⁴⁸ Uo.

¹⁴⁹ Uo.

¹⁵⁰ IFRC Archives A0801/3 Board of Governors – October and November 1957, New Delhi Proceedings, 24th meeting. League of Red Cross Societies, Seminar on the Red Cross Relief Operation in Aid of Hungarian Refugees in Austria, Vienna (1957. július 22–23.).

kézikönyvnek a kialakítását”.¹⁵¹ A kézikönyv 1958–1959-ben valóban elkészült.¹⁵²

A Vöröskereszt Társaságok Ligájának a magyar menekültek érdekében végzett tevékenységét széles körű nemzetközi elismertség övezte. Az ausztriai segélyezés legfontosabb résztvevőinek – az osztrák, a jugoszláv és az amerikai kormánynak, valamint az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának – az egybehangzó véleménye szerint a Liga és a Vöröskereszt társaságok kimagaslóan eredményes munkát végeztek.¹⁵³ Ennek jeleként a Liga főtitkára magas kitüntetésekkel vehetett át az osztrák és a jugoszláv államtól, valamint 1957. szeptember 13-án a Nansen-medált, amelyet az UNHCR első ízben ítelt oda egy szervezetnek.¹⁵⁴ A főbiztos ezáltal kívánta elismerni azt „a gyors, hatékony és humanitárius módot, amellyel a Liga tagtársaságai válaszoltak arra az erőteljes szükségre, ami oly hirtelen érte azokat a magyar menekültek beáramlása nyomán, amivel bizonyították a nemzetközi szolidaritás hatalmát”.¹⁵⁵

Melyek voltak a siker okai? A Liga gyors reagálását és hatékony munkáját számos tényező elősegítette. A vállalkozás kezdetétől a nemzeti Vöröskereszt társaságok „gyors és bőkezű” támogatást nyújtottak. Az osztrák kormány az összetett segélye-

¹⁵¹ IFRC Archives A0801/3 Board of Governors – October and November 1957, New Delhi Proceedings, 24th meeting. League of Red Cross Societies, Board of Governors, XXIVth Session (New Delhi, 26 October, 4, 5 and 7 November, 1957). Proceedings, P.7602/mlo (1957. október 26. – november 4., 5. és 7.).

¹⁵² Henry W. DUNNING: I. m. 78.

¹⁵³ NARA RG 469 Records of the US Foreign Assistance Agencies, 1948–1961, Office of the Director. Subject Files Relating Primarily to Hungarian Refugees, 1956–1961. Hungarian Refugee Relief Program Excess Property to Loose-Unifiled Papers, box 2, ARC ID 3000028, Entry P 216. Department of State, Memorandum of Conversation, official use only (1957. március ? [a dátum olvashatatlan]) valamint Department of State, Incoming telegram from Llewellyn E. Thompson, US ambassador in Vienna, n° 3616, official use only (1957. április 10.).

¹⁵⁴ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 68.

¹⁵⁵ IFRC Archives A0801/3 Board of Governors – October and November 1957, New Delhi Proceedings, 24th meeting. League of Red Cross Societies, Board of Governors, XXIVth Session (New Delhi, 26 October, 4, 5 and 7 November, 1957). Proceedings, P.7602/mlo (1957. október 26. – november 4., 5. és 7.).

zési művelet lebonyolítása során inkább egyetlen szervezettel kívánt közvetlen kapcsolatban lenni. A Liga vezető szerepét ebben a helyzetben sok nemzeti Vöröskereszt társaság gyorsan elismerte.¹⁵⁶ Számos kormány úgy vélekedett, hogy a Liga az előállt feladat ellátására leginkább felkészült szervezet. Elismerte ezt a nemzetek feletti intézményként működő Európai Szén- és Acélközösség is.¹⁵⁷ A hatalmas anyagi és pénzügyi eszközöknek a Liga rendelkezésére bocsátásával az amerikai kormányzat is kifejezte bizalmát.

Az akció eredményességét növelte, hogy a Liga bécsi központjába a nemzeti Vöröskereszt társaságok által delegált szakértők már korábban jelentős nemzetközi segélyezési tapasztalattal rendelkeztek. Többen részt vettek a Liga egykori segélyakciójában a Közel-Keleten és Koreában. A szervezet bécsi képviselőjének kinevezett amerikai Schaeffer a palesztin menekülteket segélyező misszió helyettes vezetője volt. Az 1956-ban mellette szolgáló segítője, C. F. Page már a palesztin misszió idején is asszisztenseként dolgozott. A főnövér, Barry kisasszony a Francia Vöröskeresztől szintén szolgált Palesztinában.¹⁵⁸ A Liga és a nemzeti Vöröskereszt társaságok által Ausztriába delegált személyzetnek a kiváló előképzettsége óriási buzgósággal, lelkesedéssel párosult. A beszámolók szerint többen alig tudták elhatározni, hogy szolgálati idejük lejártával elhagyják hivatalukat.¹⁵⁹

Kiváló munkakapcsolat alakult ki a nemzetközi segélyezésben részt vevő többi szereplővel. Lindt menekültügyi főbiztos 1957. január 18-i levelében fejezte ki elismerését az „együttműködés csodálatos szelleme” kapcsán, amely a két szervezet

¹⁵⁶ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 24.

¹⁵⁷ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche au 31 décembre 1956, P.6885/mle/31.1.57.

¹⁵⁸ Uo.

¹⁵⁹ SACRF 3 O 64 – Hongrie, insurrection, octobre 1956, octobre 1956 – août 1957. Action de secours en faveur des Hongrois, Réunion des sociétés nationales de la Croix-Rouge, du Comité international de la Croix-Rouge et de la Ligue des sociétés de la Croix-Rouge, Genève, Compte rendu des séances (1957. április 16.).

között létrejött.¹⁶⁰ A kialakuló bizalom tetteiben is megnyilvánult: a két humanitárius szervezet közti levelezésből kiderül, hogy a Liga kérésére a Főbiztosság kész volt egymillió dollárt is tartalékolni arra az esetre, ha a Ligának az akció befejezése előtt elfogyna a pénze.¹⁶¹ Lindt részt vett a nemzeti Vöröskereszt társaságok, a Nemzetközi Bizottság és a Liga által 1957. április 16-án Genfben tartott értekezleten is, ahol nagy tisztelettel köszöntötték őt, és fel is szólalt.¹⁶² Gyümölcsöző együttműködés jellemezte az osztrák kormányval, nevezetesen annak belügyminisztériumával,¹⁶³ és a bécsi amerikai nagykövetséggel fenntartott kapcsolatokat is. Az egyes nemzeti Vöröskereszt társaságok segélymunkáját, amelyet a magyar menekültek érdekében országokban végeztek, szintén megkönnyítette a széles körű társadalmi és kormányzati támogatottság.

A magyar menekültválság megoldásában való részvétel nagy jelentőségű ügként vonult be a Liga segélytevékenységének történetébe, erős nyomot hagyva az intézményi emlékezetben.¹⁶⁴ Amint fentebb kifejtettük, a szervezet döntő szerepet vállalt a magyar menekültek segélyezésében Ausztriában és Jugoszláviában is. Minden négy, Ausztriában ellátott magyar menekültből három Vöröskereszt által üzemeltetett táborban volt.¹⁶⁵ A Vöröskereszt társaságok és a Liga az egyes menekül-

¹⁶⁰ IFRC Archives A 1023, box 3, dossier 22-1-2 Hongrie, Office of the High Commissioner for Refugees, 1956–1960. Letter from A. R. Lindt, UNHCR to Count B. de Rougé, Secretary General, League of Red Cross Societies (1957. január 18.).

¹⁶¹ IFRC Archives A 1023, box 3, dossier 22-1-2 Hongrie, Office of the High Commissioner for Refugees, 1956–1960. Letter from A. R. Lindt, UNHCR to B. de Rougé, secrétaire-général, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge (1957. március 5.).

¹⁶² SACRF 3 O 64 – Hongrie, insurrection, octobre 1956, octobre 1956 – août 1957. Action de secours en faveur des Hongrois, Réunion des sociétés nationales de la Croix-Rouge, du Comité international de la Croix-Rouge et de la Ligue des sociétés de la Croix-Rouge, Genève, Compte rendu des séances (1957. április 16.).

¹⁶³ Uo.

¹⁶⁴ Damien PERSONNAZ–Toril UTHEIM: I. m. 13–14. Az intézmény kiadásában a Liga 70 éves jubileumára készített 24 oldalas rövid könyv szerzői három bekezdést szentelnek a magyar menekültügyben való részvételnek, és a Liga legnagyobb műveletének nevezik az 1950-es években.

¹⁶⁵ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 20.

tek befogadásának minden fázisánál jelen voltak a határátkelés utáni élelmezéstől és pihenési lehetőség biztosításától a hosszabb-rövidebb ideig tartó tábori elhelyezésen át a továbbszállításig és a végleges letelepedés államaiba való befogadásig.¹⁶⁶ A Liga ausztriai és jugoszláviai segélymunkájának pénzben kifejezett értéke 19 200 000 dollárra (22 200 tonna segélyszállítmány 14 200 000 dollár értékben, és 4 300 000 dollár készpénz-hozzájárulás) becsülhető. Valószínűsíthető, hogy a végösszegnek még mintegy felét a menekültek fogadására költötték a végleges letelepedés országaiban.¹⁶⁷ A Liga által készített összefoglaló jelentés szerint ez volt a szervezet addigi történetének legnagyobb volumenű segélyakciója, amelynek során a Vöröskereszt forrásait is felhasználták.¹⁶⁸ E fontos kortárs dokumentum összegzése arra jut, hogy „ez volt a Vöröskereszt leg-egyetemesebb megnyilvánulása egy szerencsétlenséget szenvedett nép felé, és bizonyosan a Liga által végrehajtott legnagyobb művelet [1957-ig]”. 52 országból, 5 földrésről jöttek az adományok, és sok gyarmati területről is, ahol a Brit Vöröskereszt jelen volt (Jamaica, Szváziföld, Salamon-szigetek stb.).¹⁶⁹ A Liga Kormányzó Tanácsának elnöke úgy vélte, hogy a magyar menekültügyben végzett szolgálata eredményeképpen „a Liga megerősödött, és a Vöröskereszt tekintélye megnövekedett az egész világon”.¹⁷⁰

¹⁶⁶ ICRC Archives B AG 234 094-008, Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, Exposé des opérations entreprises par la Ligue en faveur des réfugiés hongrois en Autriche au 31 décembre 1956, P.6885/mle/31.1.57.

¹⁶⁷ *Hungarian Refugee Relief*. I. m. 67.

¹⁶⁸ Uo. 1–2.

¹⁶⁹ Uo. 67.

¹⁷⁰ Uo. 3.